

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วในครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
2. ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural Functional Theory)
3. ทฤษฎีการพึ่งพา (Interdependence Theory)
4. ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร.เอนสมิงเจอร์
5. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน
6. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
7. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต
8. แนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดน (Borderland)
9. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี - เจ้าพระยา - แม่โขง
Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy (ACMECS)
10. แนวคิดในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
12. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ทฤษฎีภาวะทันสมัย

ทฤษฎีภาวะทันสมัยกล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยว่าภาวะความทันสมัยประกอบด้วยลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีต ไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูง มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

(2) การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพ หรือการทำเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นการผลิตขนาดใหญ่ เพื่อขายมีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวหรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว

(3) การมีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น

(4) การที่วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นแบบเป็นทางการ

(5) การเกิดเมืองเพิ่มขึ้นและมีการขยายตัวของสังคมเมือง

(6) การเพิ่มขึ้นของโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล

(7) การเกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เพิ่มขึ้น

(8) การเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัว และชุมชนนิยมเป็นความคิดเชิงเหตุผลปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยม

(9) การที่โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว

(10) การที่สถาบันทางสังคมต่างๆ มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น

(11) การจัดระเบียบทางสังคมโดยใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้น แทนที่บรรทัดฐานและวิถีประเพณีที่ใช้กันในสังคมจารีต

แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัย แบ่งสังคมออกเป็นสองรูปแบบ กล่าวคือ สังคมประเพณีที่ค่อยพัฒนา กับสังคมทันสมัยที่พัฒนาแล้ว ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางเดียว และเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ระบบต่างๆ ในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับการรักษาสมดุลภาพ (Equilibrium) และความมั่นคง (Stability) ของสังคม ซึ่งรูปจำลองของการพัฒนา (Development Models) ก็คือรูปแบบของสังคมเมืองที่ทันสมัย และพุ่งประเด็นไปที่เป้าหมายแรกของการพัฒนานั้น คือ ความเจริญทางเศรษฐกิจ (Development equates economic growth) โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สำคัญของการพัฒนา (Development Indicators) นั่นก็คือ รายได้ประชาชาตินั้นเอง ดังนั้นการที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Change for the better) เท่านั้นจึงจะเรียกว่า การพัฒนา ซึ่งต้องเกิดมาจากการวางแผน และการกำหนดทิศทาง การเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ และต้องสอดคล้อง

กับค่านิยมของสังคมด้วย เช่นเดียวกับการพัฒนาเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization Process) โดยมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสองระดับคือระดับสังคมและระดับบุคคล

การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีทั้งข้อดีและข้อเสียคือ ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายที่ได้รับอิทธิพลจากการแผ่ขยายอำนาจของประเทศตะวันตก เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็ว เช่น ถนน สาธารณูปโภคต่างๆ โรงพยาบาล และโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้หากไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ปัญหาที่ตามมาคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่เห็นคุณค่าการเกิดมลภาวะ ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคมต่างๆ อีกมากมาย (นิเทศ ดินณะกุล, 2551, หน้า 32-34)

อย่างไรก็ดี (นิเทศ ดินณะกุล, 2551, หน้า 32-34) ได้สรุปไว้ว่ากระบวนการสร้างความทันสมัยมีลักษณะดังต่อไปนี้

- (1) Modernization เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูป (Revolutionary Process) ของวิวัฒนาการทางสังคม
- (2) Modernization เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน (Complex Process)
- (3) Modernization เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (Systemic Process)
- (4) Modernization เป็นกระบวนการในระดับโลก (Global Process)
- (5) Modernization เป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน (Lengthy Process)
- (6) Modernization เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน (Phased Process)
- (7) Modernization เป็นกระบวนการสร้างความเป็นเอกพันธ์ (Homogenizing Process)
- (8) Modernization เป็นกระบวนการที่ไม่ย้อนกลับ (Irreversible Process)
- (9) Modernization เป็นกระบวนการก้าวหน้า (Progressive Process)

ทฤษฎีความทันสมัยได้อธิบายความหมายของการพัฒนา การพัฒนาการกระทำกรเพื่อให้สังคมหรือประเทศเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมไปสู่ความทันสมัย ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม โครงสร้างการผลิตและวิถีชีวิตของบุคคลที่พัฒนาจากสังคมเกษตรกรรม (ดั้งเดิม) ไปสู่สังคมที่ทันสมัย (สังคมอุตสาหกรรม) ตัวชี้วัดที่บ่งบอกถึงความทันสมัยนั้นประกอบไปด้วย ขนาดของประชากรและความหนาแน่นของประชากร (Population scale) การเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีการแบ่งย่อยในการทำหน้าที่มากขึ้น (Structure

change) เกณฑ์การรับคนเข้าทำงานหรือการให้บริการต่างๆในสังคม (Membership criteria) ครอบครัวจากเดิมมีขนาดใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวขยาย จะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีขนาดเล็กลง (Family) การให้การศึกษา (Education) ประชากรมีความรู้เพิ่มมากขึ้น (Cognitive aspect) มีการรวมกลุ่มผลประโยชน์ (Political participation) การสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติได้ (Ethnic solidarity) วัฒนธรรม (Cultural system) ประชากรต้องเป็นคนมีบุคลิกลักษณะ (Personal system) สภาพของสังคม (Urbanization) การจำแนกแยกชั้นของสังคม (Stratification) และระบบเศรษฐกิจ (Economic)

การพัฒนาเพื่อสร้างความทันสมัยในกระบวนการพัฒนานั้น แนวความคิดนี้ได้อาศัยการพัฒนาตามแม่แบบซึ่งใช้สังคมประเทศแถบตะวันตกมาเป็นแม่แบบของการพัฒนา เพื่อให้เกิดความทันสมัยในแง่ของวิธีการหรือกระบวนการในการพัฒนานั้น สามารถแบ่งได้เป็น 4 ส่วนดังนี้

- (1) การผลิต มุ่งเสริมการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมเป็นหลัก
- (2) ด้านการศึกษา ในกระบวนการการพัฒนาเพื่อความทันสมัยนั้น คน ถือว่าเป็น

ปัจจัยสำคัญ

- (3) เทคโนโลยี ต้องส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการผลิตในเชิงอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น

- (4) ด้านการเมืองการปกครอง จะต้องมีการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้อธิบายผลที่ติดตามมาของการพัฒนาสู่ความทันสมัยนั้นได้แสดงให้เห็นผลที่ตามมา คือการยกเอาแบบอย่างสังคมตะวันตกเป็นแบบอย่างที่จะใช้อธิบายผลของการพัฒนาตามแนวคิดนี้ เช่น ความทันสมัยของวิธีการผลิต การดำรงชีวิต ความสะดวกสบายของประชาชน การเป็นผู้นำในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เป็นต้น ซึ่งข้อดีของการพัฒนาตามแนวคิด ภาวะทันสมัย ที่เป็นไปได้ชัดเจนก็คือ การพัฒนาทางด้านวัตถุและองค์กรต่างๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย ตลอดจนการดูดซับแรงงานจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม เป็นการกระจายรายได้ การสร้างความสะดวกพื้นฐาน ทำให้ประชาชนบางส่วนได้รับความสะดวกสบายขึ้นแต่ผลเสียที่เกิดขึ้นมากมาย ดังนี้

- (1) การใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยและการทำลายสภาพแวดล้อม
- (2) การพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ เพราะไม่สามารถผลิตได้เองให้ทันกาล
- (3) การเกิดสภาพเมืองชนบท ทำให้การเคลื่อนย้ายแรงงานมีมากเกินไปที่จะรับไว้

ได้

- (4) ชุมชนล่มสลาย สถาบันครอบครัวอ่อนแอ

(5) เกิดการลงทุนข้ามชาติของนายทุนต่างประเทศ

(6) เกิดสภาวะการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง

จากการพิจารณาถึงบริบทในสังคมไทยและแนวความคิดการพัฒนาแบบทันสมัย แล้วจะเห็นว่าไม่เหมาะสมกับสังคมไทยด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม สังคมไทยก็มีความทันสมัยอยู่มากในปัจจุบันนี้เช่นกัน (จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส และคณะ, 2548, หน้า 50-52)

ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) เป็นทฤษฎีตะวันตกอีกทฤษฎีหนึ่งโดยผู้สร้างทฤษฎีนี้คือแดเนียล เลิรน์เนอร์ (Daniel Lerner) นักวิชาการชาวอเมริกัน คำว่า “ทันสมัย” ตรงนี้ก็คือ การพัฒนา หรือความเจริญ ทฤษฎีนี้อธิบายว่าความทันสมัยเกิดจากการสื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งเป็นตัวทำให้มีการปลูกฝังจินตภาพสมัยใหม่ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนย้ายต่างๆ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเป็นตัวนำความทันสมัยไปสู่สังคม

จากทฤษฎีจะเห็นว่าตัวทำให้เกิดการพัฒนาสังคมก็คือ การสื่อสารสมัยใหม่ การขัดเกลาสังคมสมัยใหม่ จินตภาพสมัยใหม่ การเคลื่อนที่ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมรวมเป็น 5 ตัวเหตุ ซึ่งไม่ซ้ำกับตัวเหตุในทฤษฎีก่อน ยกเว้นตัวที่ใกล้เคียงกันมากคือ การฝึกอบรมในทฤษฎีก่อนกับการขัดเกลาทางสังคมในทฤษฎีนี้ จึงนับได้ว่า ทฤษฎีนี้ได้ขยายความรู้เรื่องการพัฒนาสังคมออกไปอีกขั้นหนึ่ง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 19-23)

สรุปจากพื้นฐานของทฤษฎีความทันสมัยซึ่งเป็นกระบวนการที่มีทั้งระบบใหญ่และระบบย่อยภายในระบบใหญ่จากความเชื่อว่าระบบสังคมนั้นเป็นระบบที่มีความสมดุล แต่ในความสัมพันธ์นั้นต้องมีการนำเอาความเจริญจากสังคมที่เจริญแล้วเข้าสู่สังคมที่ได้ชื่อว่าจะไม่เจริญ ดังนั้นการสร้างทันสมัยจึงมีกระบวนการของการโยกย้าย (Transfer) สิ่งที่เราเรียกว่าความทันสมัยเข้ามาผสมผสาน (diffusion) แบบเส้นตรง (linear) เพื่อให้เกิดความทันสมัยขึ้นในสังคมที่ล่าช้า ดังนั้นในการศึกษาการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ อำเภอรัฐประศาสตร์ จังหวัดสระแก้ว จึงได้ศึกษาทฤษฎีความทันสมัยเพื่อนำมาใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการอธิบายปรากฏการณ์การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ ได้คมชัดยิ่งขึ้น

2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ระบบสังคมต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป เช่น วัฒนธรรมนิยมประเพณี ระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็คือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ นั่นเอง ทั้งนี้ นักสังคมวิทยาได้อธิบายว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้เกิดจากปัจจัยหลายด้านประกอบกัน เช่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การติดต่อกับสังคม

อื่น ระบบชนชั้น ทักษะและค่านิยม ระดับความรู้และเทคโนโลยี ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และ ปัจจัยทางด้าน อุดมการณ์ เป็นต้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นเนื่องจาก ปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกสังคมก็ได้ สำหรับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภายในสังคม ได้แก่ จำนวนประชากรการประดิษฐ์คิดค้นต่างๆ เทคโนโลยี หรือความขัดแย้ง ต่างๆ ในสังคม ส่วน ปัจจัยภายนอก เช่น การรับเอาเทคโนโลยี การถูกรุกรานจากสังคมภายนอก ฯลฯ เป็นต้น เมื่อพูดถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมักจะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของ โครงสร้างหรือของรูปแบบของ ความสัมพันธ์ และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบ แบบแผน ค่านิยมและวัฒนธรรมความจริงแล้วความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมาก และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งต่างๆ ในโครงสร้างของสังคม รวมทั้ง ความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางสังคมด้วย (นิเทศ ดินณะกุล, 2551, หน้า 13)

อย่างไรก็ตามแม้ทุกสังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแต่การเปลี่ยนแปลงในแต่ละ สังคมย่อมมีเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดต่างๆ กัน อันมีผลทำให้การเกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เร็ว และช้าแตกต่างกันไปด้วย เช่น การยึดมั่นในประเพณีเดิม จำนวนประชากร การสื่อสาร ฯลฯ การ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นพร้อมกันทีเดียวเช่น ในบางสังคมอาจเกิดการ เปลี่ยนแปลงเป็นการเกษตรแบบเพื่อขาย ในขณะที่ยังไม่เกิดการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมก็ได้ นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมอื่น ๆ ไปพร้อมกันด้วย เช่น มีการขยายตัวและมีการเปลี่ยนแปลงการศึกษา การสื่อสารมวลชน การ คมนาคม การสาธารณสุข โภค การเปลี่ยนแปลงในระบบการเมือง ระบบราชการรวมทั้งเกิดการ เปลี่ยนแปลงในค่า นิยมและความเชื่อของคนในสังคม ฯลฯ เป็นต้น ความรวดเร็วของการ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของแต่ละสังคมนั้น ย่อมมีความเร็วช้าที่แตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับ เงื่อนไขที่เป็นอยู่ในสังคมนั้นๆ เช่น ประเพณีหรือความเชื่อเดิมของสังคมที่อาจขัดขวางหรือ ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น การมีบุคคลที่มีลักษณะของความเป็นนักประกอบการ (Entrepreneur) คือ กล้าเสี่ยงและมีความต้องการความสำเร็จเป็นแรงจูงใจของชีวิต ย่อมส่งเสริมการ ไปสู่ความทันสมัย แต่ในขณะที่ในบางสังคมที่คนมีค่านิยมที่ขัดขวาง เช่น ในบางสังคมที่นิยมสะสม ทรัพย์สินไว้ในรูปทองคำหรือที่ดิน ค่านิยมเหล่านี้ย่อมไม่เอื้อต่อการลงทุนและการเกิดผลผลิต อุตสาหกรรม เป็นต้น

ในขณะเดียวกันแนวคิดสำคัญที่อยู่หลังทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนี้ คือ ความเชื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ที่ว่า ทุกสังคมจะพัฒนาในแนวทางเดียวกันไปสู่สังคมทันสมัยได้ ตามลำดับขั้น คือ จากความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรม การกลายเป็นสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลง ในสถาบันครอบครัวจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทาง

การเมืองมากขึ้น ฯลฯ ดังนั้นในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยคือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใน โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม เช่น การที่รัฐส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมเกิดขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ต่างๆของระบบสังคมตามมา นอกจากนั้นนักสังคมวิทยามีความเห็น ว่า ความทันสมัยมีลักษณะพื้นฐานร่วมกันที่สำคัญประการหนึ่งคือ ต้องเกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน เช่น การที่ สเมลเซอร์ (Smelser) มองว่า การไปสู่ความทันสมัยมีความหมายควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจเพียง แต่มีขอบเขตที่กว้างขวางกว่า กล่าวคือ มีการคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ ระบบราชการ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมจากสังคมประเพณีมาเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดระเบียบของสังคมซึ่งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (สุภางค์ จันทวานิช, 2552, หน้า 89)

สำหรับสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมนั้น สุภางค์ จันทวานิช (2552) กล่าวว่าเกิดจากสาเหตุจากภายในและสาเหตุจากภายนอก

(1) สาเหตุจากภายใน เกิดขึ้นจากบุคคลไม่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง นอกจากนี้คุณสมบัติของประชากรเช่น การมีการศึกษาที่ดีก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ระบบสังคมที่เปลี่ยนขนาด โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวเมื่อมีการขยายใหญ่หรือเล็กลงซึ่งเป็นผลทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนได้เช่นเดียวกัน

(2) สาเหตุจากภายนอก เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมต่างชาติที่บุคคลรับเข้ามาปฏิบัติ ค่านิยมที่เปลี่ยนไปของบุคคล ทำให้มีการแสดงออกของพฤติกรรมที่ไม่เหมือนเดิม เช่น การแต่งกาย การพูดจา การมีความรักกับเพื่อนต่างเพศ เป็นต้น

นอกจากนี้ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง มีหลายปัจจัยได้แก่ 1) ธรรมชาติ การย้ายถิ่นทำให้จารีตประเพณีล่มสลายเพราะขาดคนสืบทอด 2) จากการพัฒนาของประชากร ค่านิยมที่เปลี่ยนไปของคน 3) ความคิดเรื่องชาตินิยม 4) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีระบบเศรษฐกิจเสรีและทุนนิยมเกิดขึ้น

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นตามหลักทวิภาควิธีตั้งที่มาร์กซ์ได้นำความคิดของเฮเกลมาดัดแปลงการเปลี่ยนแปลงแบบทวิภาควิธีหรือไดอะเล็กติกของความขัดแย้งจะไปสู่การแก้ปัญหาได้จะต้องผ่านการปฏิบัติ การปฏิบัติไม่ใช่ความบังเอิญ ในลักษณะนี้เขามองโลกในแง่ร้าย โดยมองว่านายทุนจะคอยเอาแต่เอาเปรียบกรรมมาชีพ ถ้านายทุนช่วยเหลือลูกจ้างจะเป็นเพียงการหลอกลูกจ้างทำให้เกิดความสำนึกที่ผิดพลาด ไม่ใช่เพราะความหวังดีนายทุนกับแรงงานจะต้องขัดแย้งกันตลอดไป และมาร์กซ์อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในรูปการปฏิบัติไว้ดังนี้” การปฏิบัติ คือ การ โคนล้มอำนาจที่มีอยู่และล้มล้างความสัมพันธ์ทางการเมือง

แบบเดิม การปฏิบัติเป็นการกระทำทางการเมืองถ้าไม่มีการปฏิบัติ สังคมนิยมจะไม่เกิดขึ้น เราจำเป็นต้องมีการกระทำทางการเมืองนี้เพื่อ โคนล้มและล้มล้าง ทันทที่ที่การปฏิบัติเกิดขึ้นและสำเร็จ ลุดวง เป้าหมายและจิตวิญญาณของมันก็ปรากฏตัวอย่างทรงพลัง สังคมนิยมจะเผยให้เห็นสิ่งที่การเมืองเคยปิดบังเอาไว้” (สุภางค์ จันทวานิช, 2552, หน้า 90)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเริ่มจากความหมายของการเปลี่ยนแปลง (change) หมายถึง ความแตกต่างของสิ่งนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับของเวลา (T1 --> T2) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 5)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงองค์การทางสังคม (social organization) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง ขนาดขององค์การสังคม (size) ประเภทขององค์การสังคม (kind) ลักษณะขององค์การสังคม (characteristics) สถานภาพและบทบาท (status-role)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (culture change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมซึ่งแบ่งออกเป็น 3 รูปคือ ความคิด(idea) การกระทำ (behavior) วัตถุ (material)

การเปลี่ยนแปลงทั้งสองอย่างนี้คือ ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมรวมกันเข้าก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในสังคม หรือ โครงสร้างในสังคม ซึ่งสามารถแยกออกเป็นสองส่วนใหญ่คือ องค์การทางสังคม และสถาบันทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทั้งสองด้านนี้จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

ประเภทของการเปลี่ยนแปลง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 7)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจแบ่งออกได้หลายประเภทสุดแต่ว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์การแบ่ง หากใช้เกณฑ์ขนาดเป็นการเกี่ยวข้องของมนุษย์ต่อการเปลี่ยนแปลงแล้ว การเปลี่ยนแปลงในสังคมก็อาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ การเปลี่ยนแปลงแบบเป็นไปเอง (spontaneous change) และการเปลี่ยนแปลงแบบวางแผน (planned change)

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาจแบ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ โดยยึดเอาความสัมพันธ์กับสังคมเป็นหลักนั่นคือ

(1) สาเหตุภายใน (causes from within) สิ่งต่างๆ ภายในสังคมที่เป็นตัวเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมมีจำนวนมากด้วยกันเช่น ปัจจัยธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง และปัจจัยทางวัฒนธรรม

(2) สาเหตุจากภายนอก (cause from without) สาเหตุนี้ก็มีไม่น้อยเช่น ในยามสงบ และในยามรบ

จากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราหรือแม้แต่มนุษย์เองก็เป็นสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มนุษย์สามารถควบคุมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือไม่ดีได้ เพราะฉะนั้น การรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาเพื่อปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ ควรอยู่ในกรอบของความเหมาะสม ในขณะที่เดียวกันคนไทยเองในฐานะเจ้าของแผ่นดิน ควรที่จะมีการปิดกั้นการรุกรานของชาวต่างชาติ ในกรณีที่จะมากระทำการใด ๆ เพื่อให้เกิดความเสียหายกับพื้นที่หรือทรัพยากรธรรมชาติในกรณีที่เป็นนักท่องเที่ยว

สรุปแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ คือ ใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดโรงเกลือซึ่งเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณี มาสู่สังคมทันสมัย มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในอำเภอรัฐประศาสตร์ จังหวัดสระแก้ว

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural Functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural Functional Theory) แนวความคิดในการพัฒนาทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ที่เป็นผลมาจากการนำเอาแนวความคิดทางด้านชีววิทยามาใช้ โดยอุปมาว่า โครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบไปด้วยเซลล์ต่างๆ และมองว่า หน้าที่ของสังคมก็คือ การทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายโดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้ระบบทั้งระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 25)

โรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton) ได้จำแนกหน้าที่ทางสังคมเป็น 2 ประเภท คือ หน้าที่ที่หลัก (Manifest) หน้าที่ที่ซ่อน (Latent) หน้าที่ที่ไม่พึงปรารถนา (Dysfunctional) หน้าที่ของบางโครงสร้างของสังคมอาจมีประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ แต่ขณะเดียวกันคนบางส่วนอาจได้รับประโยชน์เพียงน้อยนิดหรืออาจไม่ได้รับประโยชน์เลย ซึ่งรวมไปถึงอาจจะมีคนบางกลุ่มหรือบางส่วนของสังคมได้รับผลเสียจากทำงานของโครงสร้างของสังคมนั้นก็ได้

อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) มีแนวความคิดว่า หน้าที่ของสังคมคือ ส่วนที่สนับสนุนให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ เอ.อาร์ แรดคลิฟฟ์ บราวน์ (A.R. Radcliffe-Brown) กับ โบรินิสโลว์ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) ที่มองว่าหน้าที่ทางสังคมเป็นส่วนสนับสนุนให้โครงสร้างสังคมคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะสังคมมีกระบวนการทางสังคมที่

ทำให้สังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม และ ประเพณี เป็นต้น

ทาลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parsons) มีแนวความคิดว่า สังคมเป็นระบบหนึ่งที่มีส่วน ต่างๆ มีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัย ทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุลถูกทำลายลง เพราะองค์ประกอบของสังคมคือ บุคลิกภาพ อินทรีย์ และวัฒนธรรมเกิดความแตกร้าว โดยมีสาเหตุมาจากทั้งสาเหตุภายนอกระบบสังคม เช่น การเกิด สงคราม การแพร่กระจายของวัฒนธรรม เป็นต้น และสาเหตุจากภายในระบบสังคมที่เกิดจากความ ดึงเครียด เพราะความสัมพันธ์ของโครงสร้างบางหน่วยหรือหลายๆ หน่วย ทำงานไม่ประสานกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีการ เปลี่ยนแปลงจะเป็นสาเหตุทำให้ส่วนอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อาจเกิดขึ้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหรืออาจเกิดขึ้นทั้งระบบก็ได้ พาร์สันเน้นความสำคัญของ วัฒนธรรม ซึ่งรวมถึง ความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม คือ ด้วยยึดเหนี่ยวให้สังคมมีการ รวมตัวเข้าด้วยกันและเป็นตัวต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

โดยสรุปแล้ว แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ มีลักษณะดังนี้

(1) ในการศึกษาและการวิเคราะห์สังคมต้องมองว่า สังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งที แต่แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

(2) ความสัมพันธ์คือสิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล

(3) ระบบสังคมเป็นการเคลื่อนไหวเข้าสู่ความสมดุลการปรับความสมดุลของระบบ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระบบตามไปด้วยความต่อเนื่องของกระบวนการของข่าวสาร จากภายในและภายนอก นอกจากนี้ทฤษฎีระบบยังมองว่า ความขัดแย้ง ความดึงเครียดและความไม่ สงบสุขภายในสังคมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีระบบ ก็มีข้อจำกัดในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากในการวิเคราะห์ตามทฤษฎีระบบเป็น การศึกษาเฉพาะเรื่อง จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์กับระบบอื่นได้อย่างลึกซึ้ง

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษานำทฤษฎีนี้มาวิเคราะห์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการ เปลี่ยนแปลง สาเหตุและองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงโดยมองลักษณะต่อไปนี้

ประการแรก มนุษย์แต่ละชุมชน แต่ละสังคมมีความพยายามปรับปรุงตนเองตาม สถานการณ์ทำให้เกิดการคงอยู่หรือสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม อันเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การจัดการ การแบ่งปันทรัพยากร ตลอดจนการสร้างและรักษา

สัมพันธภาพทางสังคมและอารมณ์ ซึ่งปรากฏในรูปลักษณะทางสังคม โครงสร้างความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นมีผลมาจากปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน อันได้แก่การลงทุนพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ ของรัฐบาล การติดต่อพึ่งพา ระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท การแพร่กระจายของระบบการค้า และสภาพนิเวศวิทยาของ หมู่บ้านที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนและพัฒนาอาชีพ ตลอดจนระบบครอบครัว เครือญาติ การเพิ่มของ ประชากร และการแพร่กระจายของวัฒนธรรมเมืองสู่สังคมชนบท การยอมรับ ค่านิยมปัจเจกบุคคล รวมทั้งประสบการณ์ การท่องเที่ยวของปัจเจกบุคคล และการสื่อสารมวลชนที่เจริญก้าวหน้า

ประการสุดท้าย ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ของคน องค์การ ในสังคมเป็นอย่างไร และมีแนวโน้มที่สามารถรักษาระบบสังคมไว้หรือจะล่มสลายแปรเปลี่ยนเป็น ระบบใหม่หรือไม่

แนวคิดของพาร์สัน อยู่ในหน้าที่พื้นฐาน ระบบปฏิบัติการและระบบย่อยของสังคม พาร์สันวิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคม เกิดจากการที่ระบบย่อยของสังคมมีลักษณะแตกต่าง (Differentiation) ทำให้ต้องมีการปรับตัวมากกว่าเดิมต้องเพิ่มความสามารถในการปรับตัว (Adaptive upgrading) และต้องมีบูรณาการของระบบย่อยต่างๆ สังคมก็จะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงใน ลักษณะวิวัฒนาการ (สุภางค์ จันทวานิช, 2552, หน้า 137)

โครงสร้างของสังคมคือ รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มสังคม หน้าที่ ของสังคม กล่าวถึง ผลที่ได้จากรูปแบบของความสัมพันธ์บุคคลและกลุ่มสังคม ผลที่เป็นไปตามที่ปรารถนาหรือต้องการ (Desirable consequences) คือ ผลที่ได้จากการทำหน้าที่ช่วยแก้ไขปัญหาคือ เหมือนกันของบุคคล หรือกลุ่มสังคมให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ส่วนผลที่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ (Undesirable consequences) คือผลที่ได้จากความผิดพลาดของหน้าที่ที่ขัดขวางการนำมาซึ่งความสำเร็จ (นิเทศ ดินณะกุล, 2551, หน้า 19)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ให้ความสำคัญกับฟังก์ชัน (function) เป็นอันดับแรง ส่วนฟังก์ชันโครงสร้าง (structure) เป็นรอง โดยมองว่าสังคมมีหน้าที่ต้องทำอะไรหลายอย่าง แต่ละหน้าที่ ของสังคมจะมีหน่วยสังคม (social unit) เป็นผู้ปฏิบัติ หน่วยสังคมหน่วยต่างๆ เหล่านี้เองเมื่อรวมกันเข้าก็จะกลายเป็นโครงสร้างของสังคม ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า แต่ละคนมีสถานภาพและบทบาท ทั้งยังมีกันคนละหลายสถานภาพและบทบาท แต่ละคนจึงต้องแสดงบทบาทให้ครบถ้วนและมีคุณภาพ เพื่อรักษาสถานภาพของตนเองไว้และเพื่อความเจริญของงานของตนและสังคม (สัญญา สัญญา วิวัฒน์ และชาย สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 16)

สรุปได้ว่า การกลายเป็นสถาบันเป็นกระบวนการที่ทำให้โครงสร้างสังคมเกิดขึ้นและดำรงอยู่ กลุ่มบทบาทที่กลายเป็นสถาบัน แล้วรวมกันเข้าเป็นระบบสังคม เมื่อระบบสังคมใดเป็นระบบใหญ่มีสถาบันหลายอย่างผสมผสานกันอยู่ แต่ละสถาบันนั้นจะได้ชื่อว่าระบบย่อย สังคมมนุษย์ คือ ระบบใหญ่ที่ประกอบด้วยสถาบันที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันหลายสถาบัน เวลาใดก็ตามที่จะวิเคราะห์ระบบสังคม จะต้องคำนึงเสมอว่าระบบสังคมอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมและสัมพันธ์กับระบบบุคคลและจากแนวคิดของนักมานุษยวิทยาดังกล่าว สามารถอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาด โรงเกลือ อำเภอรัฐประศาสตร์ จังหวัดสระแก้วจะดำเนินการตามความต้องการพื้นฐาน ก่อเกิดระบบองค์กรที่สัมพันธ์กัน เมื่อระบบใดระบบหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อระบบอื่นๆ ทำให้เกิดการปรับตัวและตอบโต้เรียกว่าปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction)

ทฤษฎีการพึ่งพา (Interdependence Theory)

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาด โรงเกลือครั้งนี้ ผู้ศึกษาให้ความสนใจต่อการศึกษานโยบายความสัมพันธ์กันระหว่างประเทศในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependence) โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประเทศต่างๆ พึ่งพาอาศัยกันทางการค้า การลงทุน วัตถุดิบ พลังงาน และเทคโนโลยีคำนิยามการพึ่งพาอาศัยกันหมายถึง ระบบซึ่งมีสถานะพลวัตที่มีพลังของการเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงผลักดันให้รัฐทั้งหลายและประชาชนของโลกสู่การพึ่งพิงที่ขยายขอบเขตไปยังอีกฝ่ายหนึ่งมากขึ้นเพื่อความมั่นคงและสวัสดิการ ในขณะที่เดียวกันก็พึ่งพิงตนเองอย่างแน่วแน่ด้วย

นักวิชาการตะวันตกได้อาศัยทฤษฎีการพึ่งพาในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภายใต้กระแสโลกทุนนิยมในยุคศตวรรษที่ 21 ไว้ดังต่อไปนี้

จอร์จ ที เครน (Geore T.Crane) และ อับลา อามาวิ (Abla Amawi) อธิบายว่าการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ หมายถึง การที่แต่ละประเทศจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน หรือพึ่งพากัน ซึ่งการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการเมืองโลกนั้น หมายถึง สถานการณ์ที่บ่งบอกได้จากจุดยืนของผลประโยชน์ต่างตอบแทนต่อกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้จะปรากฏในรูปของปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้านต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางการทูต การเมือง การไหลเวียนเงินตรา สินค้า การติดต่อระหว่างประชาชน และการส่งข่าวสารติดต่อกันข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นด้านเศรษฐกิจและสังคม มีผลทำให้โลกมีลักษณะที่ปราศจากพรมแดนระหว่างประเทศต่างๆ ส่วนผลที่

เกิดขึ้นจากการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศนั้น จะก่อให้เกิดผลสำคัญๆ ดังต่อไปนี้ (Crane & Amawi, 1997 อ้างถึงใน พิริญา คงกาญจนาย, 2549 หน้า 8)

แฟรงค์ (Andre Gunder Frank) ได้ให้ความหมายของการพึ่งพา (Dependence) หมายถึง ผลของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างที่อยู่ในระบบทุนนิยมโลก ที่เกิดขึ้นในประเทศลาตินอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศบริวาร จะพบว่าระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และนโยบายทางวัฒนธรรม ถูกก่อให้เกิดจากผลของโครงสร้างชนชั้นที่มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ คือ “ชนชั้นกลาง” อย่างไรก็ตาม โดยกระบวนการทางประวัติศาสตร์นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศลาตินอเมริกากับเมืองแม่ของระบบทุนนิยมโลก มิใช่ความสัมพันธ์ภายนอก (External) อย่างธรรมดาๆ แต่รวมถึงความสัมพันธ์ภายใน (Internal) ซึ่งเป็นแบบเดียวกัน (Equality) ทั้งนี้จากการศึกษาถึงเงื่อนไขของประเทศลาตินอเมริกา พบว่า สะท้อนระบบเศรษฐกิจและการเมือง ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ และยังรวมไปถึงการศึกษาเรื่องต้นกำเนิดของความคิดหรือโมทัศน์และจิตวิทยาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับเรื่องลัทธิจักรวรรดินิยม รวมทั้งเรื่องทฤษฎีการพัฒนา ในขณะเดียวกัน การพึ่งพาก็ก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยม การต่อสู้ของชนชั้นกับลัทธิทุนนิยมที่เติบโตขึ้น การเคลื่อนไหวกับการปลดปล่อยอิสรภาพของชนชั้น ตลอดจนการพัฒนาการวิเคราะห์ทางด้านสังคมศาสตร์ (แฟรงค์, 1972 อ้างถึงใน จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส และคณะ, 2548, หน้า 5)

ในทัศนะของ แฟรงค์ เห็นว่า ในการศึกษาทางประวัติศาสตร์นั้นอาจดำเนินการได้ดังนี้

- (1) การทดสอบกระบวนการพัฒนาที่อยู่ในสมัยเดียวกันกับการด้อยพัฒนาของประเทศลาตินอเมริกากับเมืองแม่
- (2) การสรุปผลการศึกษาเรื่องอาณานิคมทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจในประเทศรวมทั้งโครงสร้างชนชั้น และนโยบายทางการเมืองซึ่งก่อให้เกิดความด้อยพัฒนา
- (3) การบันทึกเหตุการณ์ตามลำดับเกี่ยวกับการเริ่มต้นออกล่าอาณานิคมของสหรัฐอเมริกา
- (4) การศึกษาเอกสารอ้างอิง เช่น คำแถลงอย่างเปิดเผยของผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือจากหลักฐานที่ได้จากการพิสูจน์ในกรณีที่มีการทดสอบข้อมูล

Robert O. Keohane and Joseph S. Nye (1977) เห็นว่าความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันนี้ จะทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อน (Complex Interdependence) กล่าวคือ เป็นระบบที่ลักษณะสังคมโลกมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างสลับซับซ้อน และประเทศต่างๆ มีช่องทาง และเครื่องมือในการติดต่อกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันหลายช่องทาง นโยบายต่างประเทศต่างๆ ก็จะครอบคลุมถึงปัญหาในหลายด้าน เช่น เศรษฐกิจ การเมือง หรือ สังคม มิใช่เป็นเพียงการใช้แสนยานุภาพทางการทหารเพียงอย่างเดียว ซึ่ง

การปฏิสัมพันธ์นั้นเป็นไปในลักษณะต่างตอบแทนจากทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็ผลที่ด้ร่วร่วมกัน หรือผลเสียร่วกันซึ่งปฏิสัมพันธ์อาจจะเป็นไปในลักษณะร่วมือ หรือแข่งขันกันก็ได้ (Keohane & Nye, 1977 อ้างถึงใน พิรญา คงคาอุยฉาย, 2549, หน้า 9)

การพึ่งพาอาศัยกันในการพัฒนาจะนำไปสู่ความทันสมัย และส่งผลที่ต่อเนื่องให้เกิดความสัมพันธ์ในระดับที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์แบบรัฐ-รัฐ กล่าวคือ จะมีการขยายความสัมพันธ์ไปในระดับบริษัทข้ามชาติ หรือในระดับประชาชนมากขึ้น เช่น การเดินทางติดต่อข้ามประเทศของพ่อค้า นักธุรกิจ หรือนักท่องเที่ยว จะทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดูเหมือนแบ่งแยกกันตามอาณาเขตของรัฐค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์ที่เป็นระบบโลกมากขึ้น พรหมแดนหรือการแบ่งแยกประเทศตามอาณาเขตของรัฐก็จะลดบทบาทลงเพราะแต่ละประเทศก็ต่างมีผลประโยชน์ร่วกันอยู่อย่างแน่นแฟ้น จนทุกประเทศต่างมีความสำคัญด้กับความเป็นไปของโลก (Keohane & Nye, 1977 อ้างถึงใน พิรญา คงคาอุยฉาย, 2549, หน้า 9)

จากแนวคิดของโฮเอ็น และไน (Keohane and Nye, 1977 อ้างถึงใน พิรญา คงคาอุยฉาย, 2549, หน้า 10) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบการพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependence) หรือการพึ่งพิงซึ่งกันและกัน (Mutual Dependence) ซึ่งเห็นว่าประเทศพัฒนาแล้ว และประเทศด้อยพัฒนา มีความจำเป็นทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ที่ต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกัน เพื่อผลประโยชน์ร่วกันนั้น สามารถนำมาอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกัมพูชา และไทยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้รับความสัมพันธ์โดยทั่วไปแล้ว ทั้งสองประเทศด้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาช้านาน ซึ่งนอกเหนือจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงด้พรหมแดนแล้ว ทั้งไทยและกัมพูชายังมีความเชื่อมโยงกันทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย

สรุปได้ว่าประเทศต่างๆ ในยุคสมัยปัจจุบันต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็เรื่องการค้า การขนส่ง การลงทุน วัตถุประสงค์ พลังงาน และเทคโนโลยีต่างๆ สาเหตุของการพึ่งพาอาศัยกันนั้นมาจากความจำเป็นของสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทั้งความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ที่ทำให้ประเทศต่างๆ ต้องแสวงหา และแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือ หรือพึ่งพิงซึ่งกันและกันอยู่เสมอ นอกจากทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศจะสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระดับรัฐ-รัฐ แล้วในกรณีนี้ยังสามารถอธิบายความสัมพันธ์ในระดับประชาชนทั้ง 2 ประเทศด้ด้ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแบบพึ่งพาอาศัยกันนี้เกิดจากลำดับขั้นของการพัฒนาประเทศที่ต่างกันระหว่าง 2 ฝ่าย ทำให้เกิดความจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่พึ่งพากันไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาทุน แรงงาน หรือคู่ทางการค้า และการขนส่ง ซึ่งสามารถเปรียบด้กับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-กัมพูชา ที่ต่างฝ่ายก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่ง

กันและกัน โดยฝ่ายไทยต้องการที่จะขยายเส้นทางการคมนาคมระหว่างประเทศเพื่อประโยชน์ทางการค้า และต้องการส่งเสริมภาคเศรษฐกิจการค้าชายแดน ส่วนฝ่ายกัมพูชานั้นมีข้อจำกัดทางด้านเงินทุน ในการพัฒนาพื้นที่การค้า จึงเป็นเหตุให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากร โดยเฉพาะบริเวณชายแดนที่มีการเข้ามาของกลุ่มพ่อค้า หรือกลุ่มแรงงานชาวกัมพูชา เพื่อเข้ามาสร้างรายได้ และโอกาสในชีวิตที่ดีขึ้นเป็นจำนวนมากดังเช่นปัจจุบัน

ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร.เอน สมิงเงอร์

ทฤษฎีนี้เป็นนับเป็นทฤษฎีตะวันตกอีกทฤษฎีหนึ่ง จะเรียกว่าเป็นเป็นชุดหนึ่งของทฤษฎีก็ได้ เพราะมีหลายทฤษฎีด้วยกันแต่ละทฤษฎีมักจะมีสาเหตุของการพัฒนาเพียงสาเหตุเดียว แต่บางทฤษฎีก็มากกว่าหนึ่งสาเหตุรวมเข้าด้วยกันแล้ว เรียกว่าทฤษฎีหนึ่งทฤษฎี ทฤษฎีนี้จะมีชื่อ ดร.เอนสมิงเงอร์ กำกับอยู่ ท่านเองก็แจ้งว่า เป็นผู้รวบรวมมาจากการทำงานด้านนี้มาจากประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศอินเดียทฤษฎีนี้จึงควรมีความเป็นตะวันออกอยู่พอสมควร

การนำเสนอทฤษฎีการพัฒนาของ ดร. เอน สมิงเงอร์ จะนำเสนอ 2 ตอน คือ เนื้อหาสาระ และความสรุป (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 27)

(1) เนื้อหาสาระ

(1.1) เป้าหมายของการพัฒนาชาติ คือการพัฒนาคนและการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนเป็นอันดับหนึ่ง ตามด้วยการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนคือ การทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้อย่างนับถือตนเอง

(1.2) ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาของตนเอง แสวงหาเทคโนโลยีและงบประมาณจากรัฐบาลและสร้างโครงสร้างสถาบันพื้นฐาน มีคนซื้อถือและสนองความต้องการจำเป็นของเขาได้

(1.3) สาเหตุของการพัฒนาอาจมาจากภายนอกหรือภายในก็ได้ จะทำการพัฒนาได้ คนที่จะถูกพัฒนาจะต้องยินยอมเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้ทำในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

(1.4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยม ทัศนคติ หรือวิถีทำสิ่งของจะต้องมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กระตุ้นช่วยได้เติบโตได้ กำหนดทิศทางได้ และจะต้องไม่ตายตัว

(1.5) การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมและค่านิยมเป็นทั้งผลและเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง

(1.6) การพัฒนาสังคม ทำให้การคิดและวิธีทำสิ่งต่างๆตามประเพณีปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป

(1.7) ในกระบวนการพัฒนาสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงสังคมประเพณีให้เป็นสังคมสมัยใหม่

(1.8) เนื่องจากการพัฒนาสังคมต้องใช้เงินในการเริ่มโครงการและดำเนินโครงการหลักสำคัญอย่างหนึ่ง จากประสบการณ์ 30 ปีการทำงานของ ดร.เอน สมิงเงอร์ คือต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อนและอย่างต่อเนื่อง ประชาชนจะต้องเข้าใจว่า เงินที่จะต้องนำมาพัฒนาจะต้องมาจากชุมชนที่จะถูกพัฒนานั่นเอง เงินของรัฐเท่าใดก็สู้เงินของประชาชนไม่ได้

(1.9) หากใช้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานให้เป็นทั้งเหตุและผลของการพัฒนา จะต้องใช้การปฏิรูปที่ดินและการปฏิรูปสถาบัน สนับสนุนการพัฒนาแบบผสมผสาน

(1.10) แบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวและค่านิยมทางสังคมจะต้องใช้เวลาเปลี่ยนแปลงนานกว่าวัตถุ ดังนั้นจึงต้องเลือกเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมมาใช้ เพื่อให้ครอบครัวและค่านิยมมีการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่

(1.11) การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องล่อแหลมต่อการไม่สงบทางการเมืองเพราะการพัฒนาทุกเรื่องเป็นการเมือง ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงต้องได้รับการสนับสนุนทางการเมืองอย่างแข็งขัน

(1.12) ความรู้ทางสังคมศาสตร์จะช่วยให้สามัญชน นักวางแผนนักบริหาร และนักการเมือง เข้าใจทฤษฎีพัฒนาสังคมได้ดี

ทฤษฎีพัฒนาสังคมของดร.เอน สมิงเงอร์นี้ สรุปเป็นประเด็นใหญ่ๆอยู่ 3 ประการ
1) บอกเป้าหมายของการพัฒนาว่า สูงสุดคือการพัฒนาคน รองลงมาเป็นสถาบันหรืออย่างที่เรารู้จักว่าเป็นสิ่งแวดล้อมคน 2) บอกกระบวนการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอน อะไรก่อน อะไรหลัง เช่น ต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อน แล้วตามด้วยพัฒนาอย่างอื่น 3) บอกสาเหตุของการพัฒนาสังคมใหม่ๆ เช่นการมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาแบบผสมผสาน การปฏิรูปที่ดิน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นต้น โดยในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำทฤษฎีพัฒนาสังคมของดร.เอน สมิงเงอร์มาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

ในการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจชุมชน กล่าวได้ว่าในส่วนของภาครัฐได้กำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับ

ทฤษฎีใหม่ อันเป็นแนวพระราชดำรัสที่เป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ขอพระบรมราชานุญาตแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศโดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤติสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552)

เศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจที่กระจาย ไม่กระจุกตัวเหมือนเศรษฐกิจรัฐหรือเศรษฐกิจทุน เพราะมีการกระจายความเจริญ การติดต่อสื่อสารเป็นแบบแนวนอนหรือเป็นแบบกระจาย ตลาดไม่ผูกขาด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นเครือข่าย ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นภาพของ การกระจายความเจริญที่อยู่ทั่วประเทศ เพราะเป็นระบบที่คำนึงถึงศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้าน และท้องถิ่นของตนเอง มีความเสมอภาคและมีความยุติธรรมต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2545) ที่มองว่า การผลิตเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของการค้า การแลกเปลี่ยน หรือการตลาดมีความสำคัญเช่นเดียวกันเป็นอันดับถัดไป ดังนั้นผู้ผลิตและชุมชนต้องพึ่งตนเอง ให้ได้เพื่อในที่สุดประเทศชาติก็จะสามารถพึ่งตนเองได้เช่นกัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2550) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัว โดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่รอดก่อนแล้ว จึงสะสมและค้าขาย พึ่งแรงงานในครอบครัวพึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งชุมชนก่อนและหากจะขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงก็จะขายในตลาดใกล้ตัวตลาดภายในประเทศ แนวคิดนี้มุ่งให้คำนึงถึงชุมชนศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้านและท้องถิ่นเป็นหลัก

มงคล ด่านธานี (2547) ได้ให้แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน จะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ และต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของ คนทั้งประเทศ การทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกันชาวบ้านสนใจในการรวมกลุ่ม อาทิจการปลูกพืช กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร การบริการ เพื่อให้เกิดพออยู่พอกิน เพื่อ ความพึงพอใจ เพื่อให้ คุ่มกับการลงทุนหรือเพื่อกำไร ผลที่เกิดตามมาทำให้คนมีความสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

โสภณ สุภาพงษ์ (2545) กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่า เป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเศรษฐกิจชุมชนเน้นการ

พึ่งตนเองและการเติบโต โดยมีทุกอย่างพอเพียง ได้แก่ การมีการแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียง มีวัตถุประสงค์พอเพียง มีความรู้พอเพียง มีการผลิตพอเพียง และมีความดีพอเพียง โดยค่อยๆ เติบโตในสังคมชนบทนั้นมีพื้นฐานทางการเกษตร ดังนั้นความพอเพียงในสังคมชนบท คือ การปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูกที่เหลือก็ขาย พอขาดได้ก็มีเงินออมซึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้น ชุมชนสามารถร่วมมือกับองค์กรภายในการค้าขาย แต่ต้องเป็นองค์กรที่เปิดเผยและให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ จนสามารถกลายเป็นองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้ โดยองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้นมีพื้นฐานมาจากครอบครัวแต่ละครอบครัว และชุมชนที่มีการบริโภคพอเพียงและมีเงินออมมาร่วมกันเพื่อจัดทำ การผลิต การค้า และสวัสดิการร่วมกัน จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าว เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน สามารถนำมาใช้สรุปเป็นแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านหนองแวง ตำบล โนนสะอาด อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ได้ว่าระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมกันเป็นเจ้าของ ทั้งด้านแรงงาน เงินทุน งบประมาณ ความรู้ และการบริหารจัดการ เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2545) ได้ให้ความหมายของ คำว่า เศรษฐกิจชุมชนว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) ระบบการผลิต ระบบการบริโภค ระบบการจัดการทุน (ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้เงิน) โดยอาศัยกิจกรรมกลุ่มเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม คน ครอบครัว ชุมชน และอาชีพ เพื่อยกระดับการกินดีอยู่ดีและการทำมาค้าขายของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ดีของชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ ดังนี้

“เศรษฐกิจ” หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน

“ชุมชน” หมายถึง หมู่บ้าน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ดังนั้น คำว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ระบบการผลิต การจำหน่าย การบริโภค และใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน ของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กที่อยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกันนอกจากนี้ เมธี พยอมยงค์ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ 2 แนวทาง คือ การทำมาหากินโดยจะเป็นเพื่อกินและเพื่อใช้ภายในชุมชนของตนเองหรือชุมชนใกล้เคียงเป็นหลัก หากเหลือจึงจำหน่ายเป็นรายได้ เป็นเศรษฐกิจที่ไม่พึ่งพาตลาดภายนอก ทั้งในการผลิต การจำหน่ายและปัจจัยการผลิตที่จะซื้อ เป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญที่จะส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ดี

อย่างสมดุลเป็นฐานที่มั่นคงให้คนในหมู่บ้านมีอยู่มีกิน ไม่มีหนี้สินมากนัก และแนวทางที่ 2 คือ การทำมาค้าขายที่จำเป็นต้องมีการพึ่งพาตลาดภายนอกเป็นหลักทั้งผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่จะต้องซื้อเป็นเศรษฐกิจของการแข่งขันเพื่อใช้เปรียบเทียบในทางการค้าจึงมีจุดสำคัญอยู่ที่ประสิทธิภาพการผลิต และคุณภาพผลผลิต พลังการต่อรอง ด้านการตลาด ความเท่าทันในข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะด้านการตลาด (เมธี พยอมยงค์, 2545)

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2547) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการ และ/หรือช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเอง ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือการรับช่วงงานไปทำจากเอกชนหรือกลุ่มองค์กรอื่น โดยการประสานทำงานกับพหุภาคี กับหน่วยงาน/เอกชนและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุน การจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ส่งผลต่อคน ครอบครัว ชุมชน

ยศ สันตสมบัติ (2545) เศรษฐกิจชุมชน คือ ทางเลือกของการพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานการผลิต กระบวนการเรียนรู้ ระบบจัดการทรัพยากร การจัดการทุน และตลาดในรูปแบบที่หลากหลายโดยพิจารณาจากศักยภาพของท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อมจะต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เน้นความยั่งยืน ความเป็นธรรม คุณภาพชีวิตและประสิทธิภาพของการผลิตไปพร้อมกัน เศรษฐกิจชุมชน คือ ความเป็นชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวเชื่อม

ประเวศ วะสี (2547) มองว่า “จะต้องมีการ บูรณาการมีความเป็นบูรณาการของชุมชนทุกอย่างเชื่อมโยงกันหมด อันนี้จะทำให้ไม่สุดโต่งไม่เอาชุมชน ไม่เอาสิ่งแวดล้อม ไม่เอาวัฒนธรรม ก็จะเป็นแนวคิดแบบสุดโต่ง ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนต้อง เชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจครอบครัวกับธุรกิจขนาดใหญ่ เชื่อมโยงกับการส่งออกและการตลาด เข้าด้วยกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” แนวความคิดนี้สอดคล้องกับ ณรงค์ โชควัฒนา (2545) ที่มองเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำรัส คือ การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยไม่มองเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ต้องมองสังคมด้วย และมองสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กับการพัฒนา เพราะสังคมมีต้นทุนของสังคม สิ่งแวดล้อมมีต้นทุนของสิ่งแวดล้อม

ณ ระดับสากล แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นมีผู้นำคนสำคัญคือ มหาตมะ คานธี คานธีได้เสนอมโนภาพสำคัญ 2 ข้อ สนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน คือ สวเทชี (Swadeshi) และ สวาราช (Swaraj) สวเทชีเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่าเกิดขึ้นภายในประเทศหรือเป็นพื้นเมืองหลักนี้คือให้ใช้ประโยชน์จากท้องถิ่นและสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวก่อน ควรซื้อของที่ผลิตได้ภายในประเทศ ตลาด

ภายในประเทศมาก่อนตลาดต่างประเทศส่วนหลักสวราชเสนอว่าชุมชนหมู่บ้านเป็นสาธารณรัฐ (republic) ในตัวเอง ควรมีการปกครองตัวเอง (autonomy) พรรคบีเจพีที่กำลังเป็นรัฐบาลของ อินเดียอยู่ในขณะนี้ก็เสนอให้ใช้หลักสวเทตี เป็นหลักยึดพื้นฐานของระบบอินเดีย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550)

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถนำมาเป็นแนวทางอธิบายลักษณะเศรษฐกิจชุมชนตลาด โรงเกลือว่าเป็นแบบพึ่งพาตนเองจะมีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน อำนาจเงินเป็นตัวกำหนด ชนชั้นในกระบวนการซื้อขาย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้แบ่งผู้ประกอบการธุรกิจ 2 ระดับคือนายทุน ย่อยและผู้ขายตรง ความสัมพันธ์ของทั้งสองย่อมมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงคือฝ่ายหนึ่งจะมี อำนาจน้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง โดยฝ่ายที่มีอำนาจน้อยจะพยายามสร้างฐานของตนเองมากน้อยเพียงใด ก็ยังต้องอยู่เช่นเดิม

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ความหมายของสิ่งแวดล้อม คำว่าสิ่งแวดล้อมนั้นมีความหมายที่กว้างและยังเป็นที่ สับสนอยู่บ้างแต่อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้หลายประการและมีความหมายใกล้เคียงกัน เช่นสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติให้ความหมายถึง อาณาเขตหรือพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่อาจจะได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะ ประเภทหรือขนาดใดก็ตามสองทรัพยากรธรรมชาติ (รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติทางกายภาพพวก สิ่งไม่มีชีวิต เช่น น้ำ อากาศ ดิน แร่ธาตุต่าง ๆ และทรัพยากรทางชีวภาพพวกสิ่งที่มีชีวิตทั้งพืชและ สัตว์) และสามทรัพยากรมนุษย์ (รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์) กรมส่งเสริมคุณภาพ สิ่งแวดล้อมให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มี ชีวิต รวมทั้งที่เป็นรูปธรรม (สามารถจับต้องได้และมองเห็นได้) และนามธรรม (ตัวอย่าง เช่น วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกัน และกันผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สิ่งแวดล้อม เป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม) นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

ระพี สาคริก กล่าวว่า เมื่อกล่าวถึง “สิ่งแวดล้อม” คงต้องเข้าใจว่าเป็นสิ่งแวดล้อมของ มนุษย์ ซึ่งจำแนกออกได้ 2 ประการ คือ “สิ่งแวดล้อมที่มีเหตุผลอยู่ในปรากฏการณ์ธรรมชาติ” ประการหนึ่ง กับ “สิ่งแวดล้อมซึ่งมีมนุษย์ด้วยกันเองเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น โดยนำเอาส่วนของ

ธรรมชาติมาใช้เพื่อหวังประโยชน์ตามความประสงค์” อีกประการหนึ่ง ทั้งสองประการดังกล่าวมี
กระแสเชื่อมโยง และมีผลกระทบซึ่งกันและกันรวมทั้งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตมนุษย์ด้วย

นาถ ตันฑ์วิรุฬห์ และพูนทรัพย์ สมุทรสาครให้คำนิยามว่า สิ่งแวดล้อมคือทุกสิ่งทุก
อย่างรอบๆ ตัวเราซึ่งมีทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

ยูเนสโก ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เป็น
ธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยรวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสังคมของมนุษย์ด้วย

สถาบันคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection Agency) หรือ EPA ให้
ความหมายว่า สิ่งแวดล้อมหมายถึง สภาพหรือเงื่อนไขต่างๆ ภายนอกทั้งหมดที่ส่งผลกระทบหรือมี
อิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของสิ่งที่มีชีวิต การพัฒนาและการใช้ประโยชน์ในการดำรงตำแหน่ง และ
การอยู่รอด (พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์, 2553, หน้า 35)

จากความหมายของสิ่งแวดล้อมที่ได้กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่าสิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุก
อย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์มีทั้งสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่มีชีวิต
(Biotic Component) กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Component) และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งมี
ลักษณะทั้งที่เป็นรูปธรรม (Physic) กับ นามธรรม (Abstract) ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้นำ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ในหลายด้านจนเกิดภาวะการณ์ร่อยหรอขาดแคลน และ
ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น
การวิจัยเรื่องการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ อำเภอรัฐประเศ
จังหวัดสระแก้วจึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ใน
การวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต

คำว่า วิถีชีวิต มักพบควบคู่กับคำว่า วัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำความเจริญของงามหรือ
ความเลื่อมมาสู่ชุมชน ถือเป็นผลผลิตของมนุษย์ที่เรียนรู้จากบรรพบุรุษ (เสาวภา สุขประเสริฐ,
2546) จำแนกวัฒนธรรมของมนุษย์เป็น 2 ประเภทได้แก่วัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมแดน
(Culture Area) เป็นวัฒนธรรมที่สมาชิกในสังคมยึดถือเป็นแบบเดียวกัน มีแบบแผน กฎเกณฑ์อัน
เดียวกันเป็นผลรวมของแบบแผนหรือแนวทางการดำเนินชีวิตหลายๆอย่างเข้าด้วยกัน เช่นมารยาท
ของคนไทย ส่วนวัฒนธรรมรองหรืออนุวัฒนธรรม (Subculture) เป็นวัฒนธรรมที่สอดแทรกอยู่ใน
วัฒนธรรม ซึ่งบุคคลในสังคมนั้นดำเนินชีวิตมีความแตกต่างในรายละเอียดปลีกย่อยจากวัฒนธรรม
เช่น การแต่งกายของนักแสดง นักร้องที่ต้องการแสดงความสนใจ

นักวิชาการหลายๆท่านได้ให้คำจำกัดความคำว่า วิถีชีวิต อยู่ควบคู่กับคำว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ ได้ให้คำนิยามสั้นๆว่า "วัฒนธรรม คือ วิธีการดำเนินชีวิต" วิธีการดำเนินชีวิตคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของคนในสังคมที่หล่อหลอม จนผ่านการปฏิสัมพันธ์ หรือได้รับการถ่ายทอดจากบริบทแวดล้อม กลายเป็นแบบแผนในความคิด การกระทำ ของคนในสังคมส่วนใหญ่ และลักษณะเป็นกลางสามารถนำมาซึ่งความเจริญงอกงาม หรือความเสื่อมแก่สังคมได้และศาสตราจารย์ พระยาอนุมาราชชนได้ให้ความหมายและสามารถสรุปได้ว่า วิถีชีวิต คือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามสามารถถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้เอาอย่างกันได้ เป็นผลผลิตส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษที่ที่แสดงให้เห็นเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี จนหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรม (ชาญชัย บุญมีพิทักษ์, 2549)

นิเชต สุนทรพิทักษ์ (2545) กล่าวถึงวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอย่างแนบแน่นอยู่กับสององค์ประกอบคือ สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และพระพุทธศาสนา จึงเป็นฐานสำคัญให้เกิดสังคมเกษตรกรรม จนมีคำกล่าวติดปากต่อเนื่องกันว่าในน้ำมีปลาในนามีข้าว

อมรา จำรูญศิริ (2546) ทำการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านตำบลหนองบัว อำเภอกุเวร จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ด้านเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพมีอาชีพเพิ่ม การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมพบว่า การปกครองมีระเบียบแบบแผนดำเนินการโดยคณะกรรมการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมพบว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อบางอย่าง ผลกระทบทางลบพบว่าชาวบ้านมีค่าครองชีพสูงขึ้น ราคาที่ดินสูงขึ้น มีการอพยพแรงงานและบุกรุกป่าเพื่อทำไร่ผลกระทบทางลบทางสังคมพบว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติลดน้อยลง ส่วนผลกระทบด้านลบได้รับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม แต่ความเชื่อบางอย่างเช่น การนับถือศาลเจ้าพระยาศรี โทณยังมั่นคงเหนียวแน่น เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษแสดงถึงพลัง วัฒนธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดความสามัคคีเป็นพลังในการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

สรุปจากแนวคิดเรื่องวิถีชีวิต หมายถึงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามสามารถถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้เอาอย่างกันได้ เป็นผลผลิตส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษที่ที่แสดงให้เห็นเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี จนหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรม แนวคิดนี้สามารถนำมาใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการศึกษาปรากฏการณ์การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของตลาด โรงเกลือ ซึ่งเชื่อมโยงอยู่กับการดำเนินชีวิต การปรับตัว และอัตลักษณ์ของชุมชนตลาด โรงเกลือ ดังนั้น การวิจัยเรื่องการ

เกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว จึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการวิจัย

แนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดน (Borderland)

ตามหลักพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ดินแดนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นรัฐ และภายในอาณาเขตล้อมรอบแห่งดินแดน รัฐสามารถใช้อธิปไตยได้อย่างเต็มที่ แนวเส้นล้อมรอบดินแดนดังกล่าว ซึ่งแยกดินแดนของประเทศหนึ่งออกจากดินแดนอีกประเทศหนึ่ง หรือดินแดนที่ไม่มีเจ้าของ เรียกกันว่า “เส้นเขตแดน” หรือ “แนวพรมแดน” ซึ่งตรงกับคำว่า “Boundary Line” (สมชาย เศษะพรหมพันธุ์, 2535, หน้า 32) โดยปกติรัฐมีเขตแดนและบูรณภาพเหนือดินแดนทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ซึ่งหมายถึงภายใต้กระบวนการสร้างรัฐใหม่ เส้นเขตแดนระหว่างประเทศถือได้ว่ามีความสำคัญในฐานะสัญลักษณ์เพื่อปกป้องถึงขอบเขตอำนาจของรัฐ (Sovereignty)

การแบ่งแยกรัฐออกจากกันโดยเขตแดน และปกครองภายใต้อำนาจอธิปไตยเช่นนี้ สะท้อนการมองรัฐแบบศูนย์กลางของอำนาจกับชายขอบที่เป็นการสิ้นสุดแห่งอำนาจ (Center - Periphery) อีกทั้งยังสะท้อนถึงความประชิดของรัฐสองรัฐซึ่งก่อให้เกิดความอ่อนไหว และมีอำนาจต่อการสร้างพฤติกรรมในความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในแบบที่ขัดแย้ง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยพฤติกรรมทั้งสองนั้นตั้งอยู่บนฐานความคิดในเรื่องเศรษฐกิจ และความมั่นคง (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2546, หน้า 441-443)

ความสำคัญของพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านนั้นเป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ ถูกพัฒนาเพื่อความมั่นคงของรัฐ และเพื่อการพึ่งพาอาศัยทางเศรษฐกิจระหว่าง 2 ประเทศที่มีอาณาบริเวณติดกันดังนี้

ในประเด็นแรก คือ ความสำคัญของพื้นที่ชายแดนทางความมั่นคงของรัฐ อันเป็นผลมาจากเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทย กับประเทศเพื่อนบ้านนั้นมีความไม่ชัดเจนทำให้เกิดปัญหาเรื่องการอ้างอธิปไตยตามแนวชายแดนกระทบต่ออธิปไตยของรัฐ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศ จึงเป็นเหตุให้ประเทศไทยต้องตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะทางด้านความมั่นคงเป็นอย่างดีตลอดมา ดังจะเห็นได้จากนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ (ระพีพร ทานะมัย, 2547, หน้า 3)

ส่วนประเด็นที่สอง คือ ความสำคัญของพื้นที่ชายแดนในการการพึ่งพาอาศัยทางเศรษฐกิจระหว่าง 2 ประเทศที่มีอาณาเขตติดกัน ด้วยเหตุว่าในยุคหลังสงครามเย็น เป็นต้นมา ประเทศต่างๆ ในโลกต่างก็ให้ความสำคัญกับการค้า (วัชรินทร์ ยงศิริ, 2547, หน้า 13) เพื่อใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันประเทศไทยก็ตระหนักถึงจุดนี้และพยายามที่จะใช้ข้อได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในด้านภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อใช้ในการสร้างความสัมพันธ์โดยการส่งเสริม

นอกจากความสำคัญของพื้นที่ชายแดนที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว ในอีกด้านหนึ่ง พื้นที่ชายแดนยังเป็นพื้นที่ที่มีกระแสการไหลเวียนของสินค้า ความคิด และผู้คนเข้า-ออกอยู่ตลอดเวลา จึงสามารถกล่าวได้ว่าพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะที่ตกอยู่ในภาวะคาบเกี่ยวระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-รัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในพื้นที่ชายแดนของรัฐหนึ่ง กับประชาชนของอีกรัฐหนึ่งที่อยู่ติดกัน ในพื้นที่ชายแดนจะพบการควบคุมพื้นที่โดยอำนาจของรัฐผ่านกลไก หรือสถาบันต่างๆ เช่น การตรวจคนเข้าเมือง การตรวจบัตรประจำตัว หรือพิธีการทางศุลกากร แต่ถึงแม้ว่ารัฐจะพยายามขยายอำนาจอธิปไตยของตน เพื่อปกป้องอธิปไตย และความมั่นคงของรัฐมากเท่าใดก็ตามในความเป็นจริงรัฐเองก็ไม่สามารถควบคุมพื้นที่ และผู้คนในพื้นที่ชายแดนได้อย่างเบ็ดเสร็จกล่าวคือ ผู้คนในพื้นที่ชายแดนไม่ได้มีความสัมพันธ์แต่เพียงสถาบันที่อยู่ภายใต้ขอบเขตของอำนาจรัฐที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับสถาบันหรือองค์กรที่ข้ามพ้นจากขอบเขตพรมแดนของรัฐด้วย

ด้วยภาวะการณ์แห่งการเคลื่อนที่ การเคลื่อนไหว และความไร้ขอบเขตของโลกภายใต้โลกาภิวัตน์ ทำให้ความหมายของพรมแดนที่ยึดเอารัฐชาติ อาณาเขต และพื้นที่เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดความเหมือน และความต่างของสังคมและวัฒนธรรมได้ถูกตีความใหม่โดยผ่านวิถีคิดของแผนที่แบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ต่อเนื่อง หากแต่มีการหลื่อมซ้อนและเต็มไปด้วยรอยปริแตก พรมแดนกลายเป็นพื้นที่ที่ทะลุผ่านได้ บริบทภายใต้พื้นที่ชายแดนจึงมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ชายแดนถือโอกาสสนับสนุนให้ประชากรที่อยู่ตามแนวชายแดนมีอิสระในการเคลื่อนย้าย ถิ่นอาณาบริเวณที่เอกลักษณ์ของคนจากกลุ่มต่างๆ มีโอกาสมาบรรจบ ดำรงอยู่ร่วมกัน หรือบางขณะก็ขัดแย้งกัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งมีการปะทะสังสรรค์และปะทะต่อรองกันระหว่างระบบการเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนถึงวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกันอยู่ตลอดเวลา (จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง, 2543, หน้า 165)

นอกจากนี้พรมแดนยังเป็นพื้นที่ของการผ่อนปรนและกำกวม (Zone of mediation ambiguities) กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งอาศัยอยู่ทั้งสองด้านของพรมแดนจึงสามารถใช้ข้อได้เปรียบดังกล่าวรวมทั้งใช้ประโยชน์จากนโยบายของรัฐที่ค่อนข้างผ่อนปรนอพยพเคลื่อนย้ายจากด้านหนึ่งไปยัง

อีกด้านหนึ่งได้โดยง่าย พรหมแดนมีลักษณะที่เปิดและโปร่งแทรกซึมได้ (Porous) เป็นส่วนที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวของคนที่ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากนโยบายการปิด-เปิดชายแดนของรัฐ ซึ่งแสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีความเป็นนามธรรมอยู่สูง กล่าวคือ การปิดชายแดนมีอาจทำให้เกิดการหยุดชะงักในกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการลักลอบข้ามแดนของผู้คนและสินค้าได้ ดังเช่นงานของ Andrew Walker นักมานุษยวิทยาซึ่งศึกษาการค้าชายแดนระหว่างลาว ไทย-จีน และพม่า กล่าวว่าการปิดพรหมแดนไทย-ลาว ระหว่าง พ.ศ. 2518-2532 นั้นแสดงให้เห็นว่าการค้ามิได้ลดน้อยลง แต่ที่ตรงกันข้าม คือ มีความรุนแรงมากขึ้น และผลประโยชน์จะตกอยู่ที่คนบางกลุ่มที่มีสายสัมพันธ์ทางอำนาจในการค้าขายเท่านั้น

โดยหลักๆ พื้นที่ชายแดน จะเป็นส่วนที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวของคนที่ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ชายแดนทั้งทางความมั่นคง และทางเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลานั้นเป็นไปโดยผ่านตัวแสดงเล็กๆ ในอาณาบริเวณดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทุนทางเศรษฐกิจการค้า หรือการรวมตัวของกลุ่มพ่อค้า และนักธุรกิจในรูปแบบของหอการค้าจังหวัดชายแดนซึ่งมีบทบาททั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ดังเช่นที่ วิลสันและดันแนน (Wilson and Donnan) เสนอว่า พื้นที่ชายแดนถือเป็นสนามประลองอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น ในชาติ และระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการต่อรองด้านความสัมพันธ์และอำนาจการต่อรองที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการต่อรองในทุกด้าน รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมด้วย

กล่าวโดยสรุป พื้นที่ชายแดนถือเป็น พื้นที่ทางเศรษฐกิจ และสังคมการเมืองที่เชื่อมโยงกลุ่มคนทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และต่างชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน ด้วยเหตุผลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโอกาสในการทำงาน หรือการหลีกเลี่ยงจากความรุนแรงและปัญหาทางการเมืองภายในประเทศของตน นอกจากนั้นภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนเหล่านี้ ยังพบความสัมพันธ์เชิงอำนาจซ่อนอยู่ กล่าวคือเมื่อความเป็นรัฐชาติได้ต่อยอดความหมายของความเป็นคนต่างพันธุ์แบ่งแยกผู้คนออกจากกันกลายเป็นคนนอก เป็นผู้อพยพ ผู้พลัดถิ่นแล้ว กลุ่มคนที่ข้ามพรหมแดนมาเหล่านี้ ก็เปรียบเสมือนกลุ่มคนชายขอบที่ด้อยโอกาสและสิทธิในสังคม ซึ่งมักจะถูกเอาเปรียบจากคนในพื้นที่ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่อพยพเข้ามาก็ต้องพยายามปรับตัว และสร้างอำนาจต่อรองเพื่อให้ตนสามารถอยู่ในสังคมต่อไปได้เช่นกัน ฉะนั้นการที่จะสร้างความเข้าใจพัฒนาการและการดำรงอยู่ของพื้นที่ชายแดนแห่งใดแห่งหนึ่ง จึงมิใช่เป็นเพียงการมองคิดอยู่เพียงความสัมพันธ์ระดับรัฐเท่านั้น แต่ควรให้ความสัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยทำมาหากินในพื้นที่ดังกล่าวพร้อมกับตระหนักว่า พื้นที่ชายแดนในแต่ละแห่งต่างก็มีพัฒนาการที่แตกต่างกันโดยมีลักษณะเฉพาะที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทั้งภายใน และภายนอกรัฐที่อยู่ติดกันด้วย

แนวคิดที่ว่าด้วยพื้นที่ชายแดนนี้ ถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเกิดขึ้นการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาตลาดโรงเกลือ ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของพื้นที่ชายแดนที่มีลักษณะเฉพาะ มีลักษณะที่โปร่ง แทรกซึมได้ และบางครั้งอำนาจของรัฐก็ไม่สามารถจัดการ และควบคุมความเป็นไปของผู้คนภายใต้พื้นที่ชายแดนได้ทั้งหมด ผู้คนภายใต้พื้นที่ชายแดนต่างก็มีความสัมพันธ์กับผู้คนที่ฝั่งในลักษณะข้ามพรมแดน เหตุนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้มิได้ถูกจำกัดอยู่กับขอบเขตเชิงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เท่านั้นแต่ยังมีความสัมพันธ์กับกลุ่มลูกค้าหรือพ่อค้าพ่อค้าชาวกัมพูชาในลักษณะข้ามพรมแดน เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายทางการค้า อีกทั้งการเดินทางเข้ามาค้าขายการสร้างพื้นที่ จนถึงการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่เพื่อการอยู่รอดในบริบทการค้าของพ่อค้าชาวกัมพูชาเหล่านี้ ในบางกรณีก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับชาวกัมพูชา หรือชาวไทยในลักษณะข้ามพรมแดนทั้งช่วงก่อนและหลังของการเข้ามาค้าขายด้วย ดังนั้น การวิจัยเรื่องที่เกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องแนวคิดที่ว่าด้วยพื้นที่ชายแดน (Borderland) เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการวิจัย

ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS)

1. ความเป็นมาของ ACMECS

พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี เป็นประธานการประชุมมอบนโยบาย ECS ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2546 ที่ทำเนียบรัฐบาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน สร้างฐานการผลิตชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ด้านการเกษตรอุตสาหกรรม และบริการ การย้ายฐานการผลิตไปประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งอุตสาหกรรมและการเกษตร สร้างงานและลดช่องว่างรายได้ของชาวไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ลดการเคลื่อนย้ายแรงงานผิดกฎหมาย ลดปัญหายาเสพติด สร้างความมั่นคงและมั่นคงทางเศรษฐกิจ 4 ประเทศ ได้แก่ ไทย ลาว กัมพูชา และพม่า ร่วมกันอย่างยั่งยืน

2. การประชุมสุดยอดผู้นำว่าด้วยยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ระหว่าง กัมพูชา สปป.ลาว สหภาพพม่า และไทย เมื่อวันที่ 10-12 พฤศจิกายน 2546 ณ เมืองพุกาม สหภาพพม่า มีสาระสำคัญ ดังนี้

2.1 นายกรัฐมนตรี ได้แจ้งต่อผู้นำทั้งสามประเทศว่าไทยมีความจริงใจที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาาร่วมกัน และพร้อมให้ความช่วยเหลือทางการค้า การลงทุน เงินกู้ยืมเงินผ่อนปรน และเงินให้เปล่าแก่ประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อดำเนินการพัฒนาาร่วมกันทั้งระดับภูมิภาคและระดับทวิภาคี ขณะนี้มีประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น ต้องการเข้าร่วมโครงการด้วย

2.2 ปฏิญญาพุกาม (BAGAN Declaration) การประชุมสุดยอดผู้นำว่าด้วยยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ผู้นำทั้งสี่ประเทศได้ลงนามประกาศปฏิญญาพุกาม เพื่อแสดงเจตนารมณ์ทางการเมืองภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของทั้งสี่ประเทศ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2546 ณ เมืองพุกาม สหภาพพม่า และที่ประชุมเห็นพ้องให้เปลี่ยนชื่อจาก Economic Cooperation Strategy:ECS เป็น Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS โดยมีสาระสำคัญดังนี้

2.2.1 เป้าหมายหลักของ ACMECS มี 4 ประการ ได้แก่

- 1) ส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันและก่อให้เกิดความเจริญเติบโตมากขึ้นตามชายแดน
- 2) อำนวยความสะดวกการเคลื่อนย้ายอุตสาหกรรมเกษตรและการผลิตไปยังบริเวณที่มีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ
- 3) สร้างโอกาสการจ้างงานและลดความแตกต่างของรายได้ในหมู่ประเทศสมาชิก
- 4) เพื่อส่งเสริมสันติภาพ เสถียรภาพและความมั่งคั่งร่วมกันในลักษณะที่ยั่งยืน

2.2.2 ความร่วมมือของ ACMECS จะดำเนินการในด้านต่าง ๆ 6 สาขา ดังนี้

- 1) สาขาการอำนวยความสะดวกด้านการค้าและการลงทุน
- 2) สาขาความร่วมมือด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม
- 3) สาขาการเชื่อมโยงการคมนาคม
- 4) สาขาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว
- 5) สาขาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- 6) สาขาความร่วมมือด้านสาธารณสุข (มีมติให้จัดตั้งในการประชุมผู้นำยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 1-3 พฤศจิกายน 2548)

ผู้นำทั้งสี่ประเทศ เห็นชอบให้จัดการประชุมระดับผู้นำประเทศว่าด้วยยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจทุกสองปี การประชุมระดับรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่อาวุโสทุก

ปี และเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2547 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยโดยความเห็นชอบของผู้นำทั้ง 4 ประเทศ ได้มีหนังสือแจ้งการรับเวียดนามเข้าเป็นสมาชิก ACMECS ประเทศที่ 5

2.3 แผนปฏิบัติการยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy plan of Action) ผู้นำทั้งสี่ประเทศได้ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายใต้ปฏิญญาพุกาม ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ โครงการร่วมของทั้งสี่ประเทศและโครงการระดับทวิภาคี กำหนดระยะเวลาดำเนินการภายใต้แผนปฏิบัติการทั้งสิ้น 10 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2546-2555 โดยแบ่งระยะเวลาดำเนินการออกเป็น 3 ระยะ ทั้งนี้ จะมีการประเมินผลทุก ๆ ระยะ 2 ปีดังนี้

- ระยะสั้น มีระยะเวลาดำเนินการ พ.ศ. 2546-2548
- ระยะปานกลาง มีระยะเวลาดำเนินการ พ.ศ. 2549-2551
- ระยะยาว มีระยะเวลาดำเนินการ พ.ศ. 2552-2555

2.3.1 โครงการร่วมกัมพูชา สปป.ลาว สหภาพพม่า และ ไทย (Common CLMT Projects, Programs and Cooperation Arrangements) เป็นโครงการที่มีประเทศสมาชิกไม่น้อยกว่า 3 ประเทศ เสนอ โดยกำหนดให้ต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในปี 2548 โครงการร่วมมีทั้งสิ้น 45 โครงการ แยกออกเป็น 5 สาขา ดังนี้

- 1) สาขาการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุน มีจำนวน 13 โครงการ
- 2) สาขาความร่วมมือด้านเกษตรและอุตสาหกรรม มีจำนวน 10 โครงการ
- 3) สาขาการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม มีจำนวน 4 โครงการ
- 4) สาขาการท่องเที่ยว มีจำนวน 13 โครงการ
- 5) สาขาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีจำนวน 5 โครงการ

2.3.2 โครงการระดับทวิภาคี (Bilateral Projects) เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสองประเทศ มีทั้งโครงการระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ซึ่งมีจำนวนโครงการทั้งสิ้น 249 โครงการและเป็นโครงการที่ประเทศไทยเกี่ยวข้องทั้งสิ้น 180 โครงการ ดังนี้

- 1) โครงการร่วมกัมพูชา - ไทย มีจำนวนโครงการทั้งสิ้น 72 โครงการ

1.1) สาขาการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุนมี 18 โครงการ

- โครงการ
- 1.2) สาขาความร่วมมือด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมมี 27
  - 1.3) สาขาการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมมี 3 โครงการ
  - 1.4) สาขาการท่องเที่ยวมี 14 โครงการ
  - 1.5) สาขาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มี 1 โครงการ
  - 1.6) เมืองคู่แฝด 9 โครงการ
- 2) โครงการระหว่าง สปป.ลาว - ไทย มีจำนวน 50 โครงการ ดังนี้
- 2.1) สาขาการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุนมี 13
  - 2.2) สาขาความร่วมมือด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมมี 6 โครงการ
  - 2.3) สาขาการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมมี 8 โครงการ
  - 2.4) สาขาการท่องเที่ยวมี 8 โครงการ
  - 2.5) สาขาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มี 6 โครงการ
  - 2.6) เมืองคู่แฝด 7 โครงการ
- โครงการ ดังนี้
- 3) โครงการระหว่างสหภาพพม่า - ไทย มีจำนวนโครงการทั้งสิ้น 58
- 3.1) สาขาการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุนมี 11
  - 3.2) สาขาความร่วมมือด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมมี 14
  - 3.3) สาขาเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมมี 5 โครงการ
  - 3.4) สาขาการท่องเที่ยวมี 16 โครงการ
  - 3.5) สาขาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มี 2 โครงการ
  - 3.6) เมืองคู่แฝด 10 โครงการ

- 3. การดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (ACMECS) –ของไทย**
 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2546 มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบการดำเนินงานตามกรอบ ACMECS ซึ่งมี 2 ระดับ ดังนี้
- 3.1 การติดตามความคืบหน้าของแต่ละสาขาความร่วมมือ
    - 3.1.1 สาขาการอำนวยความสะดวกด้านการค้าและการลงทุน กำหนดให้กระทรวงพาณิชย์เป็นหน่วยงานประสานหลัก โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่กระทรวง

อุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง กรมศุลกากร สภาพความมั่นคงแห่งชาติ

3.1.2 สาขาความร่วมมือด้านเกษตรและอุตสาหกรรม กำหนดให้กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงอุตสาหกรรมเป็นหน่วยงานประสานหลัก โดยมีหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง ได้แก่ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กระทรวงพลังงาน

3.1.3 สาขาการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม กำหนดให้กระทรวงการคลังเป็น
หน่วยงานประสานหลัก โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง

3.1.4 สาขาการท่องเที่ยว กำหนดให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็น
หน่วยงานประสานหลัก โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

3.1.5 สาขาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กำหนดให้สำนักงานความร่วมมือเพื่อ
การพัฒนาต่างประเทศเป็นหน่วยงานหลัก โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงแรงงาน

3.1.6 สาขาความร่วมมือด้านสาธารณสุข เป็นความร่วมมือร่วมกันในการ
ป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคร้ายแรงที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและการเติบโตของ
เศรษฐกิจในภูมิภาค โดยเฉพาะไข้หวัดนก

3.2 ศูนย์กลางกลไกการประสานงานของไทยตามกรอบ ACMECS

3.2.1 คณะกรรมการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน
(กพบ.) ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นประธาน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง
ประสานงานในการติดตามความคืบหน้าของความร่วมมือตามกรอบ ACMECS

3.2.2 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำ
หน้าที่จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็น
ประธาน เพื่อติดตามความคืบหน้าและเร่งรัดการดำเนินการของฝ่ายไทยตามกรอบ ACMECS โดย
เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดชายแดนที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมด้วย

3.2.3 กระทรวงการต่างประเทศ ทำหน้าที่ประสานกับประเทศนอกภูมิภาคที่
แสดงความสนใจให้เข้ามาเป็นหุ้นส่วนในโครงการความร่วมมือของ ACMECS

4. สถานะล่าสุดการดำเนินงานในสาขาความร่วมมือต่างๆ ภายใต้ ACMECS

4.1 สาขาการอำนวยความสะดวกด้านการค้าการลงทุน

4.1.1 การให้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรฝ่ายเดียวภายใต้กรอบอาเซียน (AISP)
ปี 2548 กระทรวงการคลังเพิ่มรายการสินค้าในกรอบ AISP แก่กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม เป็น
340, 300, 850 และ 63 รายการ ตามลำดับ

4.1.2 การศึกษาเพื่อจัดตั้งตลาดกลางค้าส่งและส่งออกในประเทศเพื่อนบ้าน (กัมพูชา สปป.ลาว และสหภาพพม่า) ไทยให้การสนับสนุนด้านการเงินจัดจ้างบริษัทที่ปรึกษา ทำการศึกษา ขณะนี้ด้านกัมพูชาการดำเนินโครงการเกือบเสร็จสิ้นแล้ว สำหรับ สปป.ลาว และ สหภาพพม่า อยู่ระหว่างการประสานหน่วยงานภายในเพื่อขอความสนับสนุน

4.1.3 การจัดตั้งศูนย์ให้บริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว (One Stop Service : OSS) 2 ระดับ ดังนี้

1) ระดับประเทศ จัดตั้ง One Stop Service บริเวณด้านชายแดนเน้นการใช้เครือข่ายระบบคอมพิวเตอร์ โดยมีรองนายกรัฐมนตรี (นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์) เป็นประธาน

2) ระดับระหว่างประเทศ จะดำเนินโครงการนำร่องในด้านศุลกากร 4 พื้นที่ คือ 1) ปอยเปต-อรัญประเทศ 2) สะหวันนะเขต-มุกดาหาร 3) เมียวดี-แม่สอด 4) ท่าจี้เหล็ก-แม่สาย

4.1.4 การสนับสนุนการค้าแบบหักบัญชี ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย ได้ลงนาม Bilateral Payment Agreement (BPA) กับ Myanmar Investment and Commercial Bank (MICB) โดยระยะแรกพม่าขายพืชเกษตร เช่น ถั่วเขียว และรับซื้อเม็ดพลาสติก จากไทยผ่านการชำระแบบหักบัญชี และจะเร่งเจรจา สปป.ลาว และกัมพูชา ให้ลงนาม BPA ร่วมกับไทยต่อไป

4.1.5 โครงการสนับสนุนประเทศเพื่อนบ้านร่วมแสดงสินค้านานาชาติ ณ ประเทศไทย ปี 2548 ไทยสนับสนุนให้ประเทศเพื่อนบ้านเข้าร่วมงาน จำนวน 9 งาน

4.1.6 โครงการจัดคณะผู้แทนการค้าและการลงทุนไทยไปเยือนประเทศสมาชิก ACMECS ปี 2548 กระทรวงพาณิชย์ร่วมกับภาคเอกชนได้จัดคณะเยือนประเทศเพื่อนบ้านรวม 20 คณะ

4.1.7 การจัดตั้งสภาธุรกิจ ACMECS-ประเทศไทย ได้มีการจัดตั้งสภาธุรกิจ ACMECS-ประเทศไทยพร้อมกับการจัดประชุมสภาธุรกิจฯ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 21-22 กันยายน 2548 นอกจากนี้ได้มีการนำคณะนักธุรกิจไทยเยือนประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สปป.ลาว สหภาพพม่า และ กัมพูชา เพื่อประสานกับภาคเอกชนของประเทศเพื่อนบ้านในการจัดตั้งสภาธุรกิจ ACMECS ใน สปป.ลาว สหภาพพม่า และกัมพูชา ประเทศละ 1 ครั้ง

4.2 สาขาความร่วมมือด้านเกษตร-อุตสาหกรรม

ไทยเสนอการยกเว้นภาษีให้กับพืชทุกชนิดที่ผ่านการพิจารณาร่วมกันระหว่าง ไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้ Contract Farming พร้อมส่งเสริมการใช้พลังงานทางเลือกกับกลุ่ม

ประเทศ ACMECS โดยให้มีการศึกษาภาพรวมพลังงานในระดับภูมิภาค และส่งเสริมการปลูกพืช น้ำมันและพลังงานทางเลือกอื่นๆ รวมทั้งให้มีการจัดทำ MOU Contract Farming

4.3 สาขาการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม

เร่งรัดเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน (พม่า-ลาว-กัมพูชา) ที่ ไทยดำเนินการผูกพันแล้ว ทั้งในส่วนของเงินให้เปล่า และเงินกู้เงื่อนไขผ่อนปรน และพิจารณาให้ความช่วยเหลือการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงระหว่างไทย-ลาว (นครพนม-ท่าแขก)

4.4 สาขาการท่องเที่ยว

ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวคิด Five Countries One Destination อาทิ โครงการ Heritage Necklace (สร้อยสังวาลย์มรดก) และไทย-กัมพูชา ลงนาม MOU นำร่อง โครงการ ACMECS Single Visa

4.5 สาขาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ไทยสนับสนุนทุนการศึกษาฝึกอบรม จำนวน 100 ทุน ในด้านสาธารณสุขและ พลังงานทางเลือก และร่วมมือกับเวียดนามในความช่วยเหลือฝึกอบรมด้านอาชีวศึกษาแก่กลุ่ม ประเทศ ACMECS

4.6 สาขาความร่วมมือด้านสาธารณสุข

ไทยประกาศจัดตั้งกองทุนใช้หวัดนก จำนวน 100 ล้านบาท พร้อมลงนามใน ปฏิญญาผู้นำว่าด้วยการเป็นหุ้นส่วนเพื่อต่อสู้กับโรคไข้หวัดนกและโรคติดต่ออื่นๆนอกจากนี้ ได้มี การส่งเสริมการใช้ IT ในกลุ่มประเทศ ACMECS โดยไทยได้เสนอความช่วยเหลือในการถ่ายทอด ความรู้และวางระบบ Broadband Internet เพื่อสนับสนุนโครงการต่างๆ อาทิ E-approval E-learning และ E-health (สำนักมาตรการพิเศษทางการค้ากรมการค้าต่างประเทศ, 2548)

ดังนั้น การวิจัยเรื่องการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ อําเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จึงได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องยุทธศาสตร์ความร่วมมือทาง เศรษฐกิจอิระวดี - เจ้าพระยา - แม่น้ำโขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy : ACMECS) เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการวิจัย

แนวคิดในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (planned or directed change) นั่นคือการพัฒนาไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติ หากเป็นความพยายามของ มนุษย์ พยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้

ล่วงหน้า จะพัฒนาอะไร พัฒนาอะไร ช้าเร็วอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและถูกพัฒนา เป็นต้น เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาอยู่ที่ คน คนเป็นทั้งผู้ถูกพัฒนาและผู้รับผลของการพัฒนา มองคนเป็นกลุ่ม หรืออยู่ในกลุ่ม ดังนั้นการพัฒนาจึงรวมถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม และเป้าหมายของการพัฒนาคน กลุ่มคน หรือสังคมคือความอยู่ดีกินดีด้านต่างๆ หรือสภาพสังคมที่ดี ซึ่งรวมถึงสภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วย (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551, หน้า 3)

การพัฒนาที่ยั่งยืน มีแนวคิด 2 กระแส กระแสที่หนึ่ง เป็นแนวคิดของสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อมเป็นหลักการพัฒนาเนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมามุ่งพัฒนาเศรษฐกิจจนเกิดผลร้ายต่อธรรมชาติแวดล้อมเป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล ดังนั้นการพัฒนาแบบใหม่จะต้องพัฒนาให้เกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างยั่งยืนคือการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและรักษาธรรมชาติแวดล้อมไว้ได้ด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดกระแสนี้จึงเน้นการพัฒนาอยู่กับสิ่งแวดล้อมส่วนแนวคิดกระแสนที่สองเป็นแนวคิดของยูเนสโก (UNESCO) ที่จัดให้มีทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม(Word for Culture Development) โดยให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมเป็นหลักในการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมามุ่งความเจริญทางวัตถุจนละเลยคุณค่าของมนุษย์และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนคือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและรักษาคุณค่าของมนุษย์ไว้ด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนตามกระแสนี้จึงเป็นการพัฒนา ควบคู่กับ คุณธรรม (พฤทธิ ศรีบรรณพิทักษ์, 2553, หน้า 31)

ตัวบ่งชี้การพัฒนาที่ยั่งยืนแต่ละด้านมีดังนี้

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน (Sustainable Economic Development) ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ลักษณะสำคัญ 5 ตัวบ่งชี้ คือ

- การเจริญเติบโตที่ยั่งยืน (Sustainable Growth)
- ความมีชีวิตชีวา (Vitality)
- ความเป็นธรรม (Equity)
- ประสิทธิภาพ (Efficiency)
- การแข่งขันควบคู่ความร่วมมือ (Competition / Cooperation)

การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Social Development) ประกอบด้วยตัวบ่งชี้สำคัญที่ทำให้สังคมอยู่ดีมีสุข (Social Well-being) 6 ตัวบ่งชี้ คือ

- การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment)
- การมีส่วนร่วม (Participation)
- การเลื่อนชั้นทางสังคม (Social mobility)

- ความสมานฉันท์ของสังคม (Social cohesion)
- ความหลากหลายควบคู่กับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural diversity/ identity)
- ความเป็นอยู่และสุขภาพที่ดี (Health and well-being)

การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน(Sustainable environmental development) การมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีประกอบด้วยตัวบ่งชี้ลักษณะสำคัญที่ทำให้มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี 8 ตัวบ่งชี้คือ

- อยู่ดีมีสุข (Well-being)
- ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ (Ecosystem integrity)
- ความสามารถในการรองรับของเสีย (Carrying capacity)
- ความหลากหลายทางชีวภาพ (Bio- diversity)
- ประเด็นปัญหาในระดับโลก (Global issue)
- การอนุรักษ์ทรัพยากร (Resource conservation)
- การป้องกันมลภาวะ (Pollution prevention)
- การลดของเสีย (Waste reduction)

การพัฒนาตามแนวคิดใหม่จะเป็นดังนี้คือ มุ่งไปที่คนซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปเรื่อยๆไม่มีที่สิ้นสุดเน้นการจัดความค้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขสาเหตุของความค้อยของประชาชนทุกคนในสังคมและ เน้นความยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งแวดล้อม (ธงชัย สถาปนาชาติ, 2547, หน้า 12)

เมธี ครองแก้ว (2546) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชนบท หรือพัฒนาสังคมไว้ว่า คือ กระบวนการการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ตั้งใจกระทำขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท โดยการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่สำคัญ คือ การปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิตโดยทั่วไปของชาวชนบทเช่น การอยู่ดีกินดี การส่งเสริมให้ชาวชนบทพึ่งมีความสามารถในการพึ่งตนเอง ปรับปรุงตัดแปลงหรือควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในการมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองกับชุมชนภายนอกสังคม มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2547) ได้ให้ความหมายในการพัฒนาสังคมไว้ว่า เป็นกระบวนการใดๆ ก็ตามที่กระทำโดยตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการปรับปรุง พัฒนาคุณภาพชีวิตของของชาวชนบทส่วนใหญ่

กล้า ทองขาว และคณะ (2545) กล่าวถึงการพัฒนาสังคมไว้ว่า หมายถึงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นเพื่อปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความหวียวโหย ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความฝ้านและความ

พึงพอใจในชีวิตของตนด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การพัฒนาสังคม ได้การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ยกย่องตนเอง และเป็นอิสระจากการตกเป็นทาส และพันธนาการทั้งปวง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชน และสังคม และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งการจัดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนให้อยู่ดีกินดี มีสุข

ขอบเขตการพัฒนาสังคม

กล้า ทองขาว และคณะ (2545) ได้กล่าวถึงขอบเขตการพัฒนาสังคมว่าพิจารณาได้จาก 3 ประการ ได้แก่

(1) ขอบเขตที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชน โดยมุ่งหาคำตอบว่าประชาชนต้องการอะไร ความต้องการของประชาชนมีความสำคัญมากเพราะถือว่าเป็นเครื่องมือและเป็นผู้รับประโยชน์จากความพยายามในการพัฒนา ดังนั้นในการพัฒนาและทำงานกับประชาชน มิใช่ทำงานเพื่อประชาชน ซึ่งความต้องการของประชาชนมีความหลากหลาย เช่น ความต้องการทางด้านสาธารณสุข ความต้องการด้านสาธารณสุข ความต้องการด้านประกอบอาชีพเพิ่มรายได้ เป็นต้น

(2) ขอบเขตที่คำนึงถึงความต้องการของรัฐบาล หรือที่รัฐบาลจัดทำให้ประชาชนซึ่งปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่กำหนดไว้หลายฉบับจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นฉบับที่ 9 เช่น การมุ่งเน้นพัฒนาคน การพัฒนาเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส การให้โอกาสทางการศึกษา การพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพอนามัย การดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

(3) ขอบเขตที่ประสมประสานระหว่างแง่มุมความต้องการของประชาชน ความต้องการของรัฐบาล เป็นลักษณะการแสดงถึงความพยายามที่จะพัฒนาสังคมของรัฐบาลและของประชาชน ขอบเขตของการพัฒนาสังคมในลักษณะนี้ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคุณภาพของประชากร การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยลดอัตราความยากจน การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความไม่รู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยลดอัตราความเจ็บป่วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งตนเอง

และยังกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาสังคมไว้ว่า แนวทางการพัฒนาสังคมจะต้องมีความสอดคล้องกับนโยบายและแผนการพัฒนาระดับชาติ และพิจารณาได้จากแนวทางอื่นอีกหลายแนวทางคือ

(3.1) แนวทางการพัฒนาสังคมตามเศรษฐศาสตร์คลาสสิก และโอคลาสสิกแนวนี้มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยการแข่งขันของตลาดและ

ปริมาณของอุปสงค์ อุปทานที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงให้น้อยที่สุด การพัฒนาสังคมตามแนวนี้จะ
ได้ผลดีก็ต่อเมื่อกลไกของตลาดสามารถดำเนินไปอย่างสมดุลและสมบูรณ์ และรัฐบาลสามารถ
ดูแลมิให้การผูกขาดหรือกีดกันผู้ซื้อผู้ขายโอกาส ตลอดจนมีการกระจายความมั่นคงและรายได้
อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งมองในแง่นี้พบว่า การพัฒนาสังคมสำเร็จได้หากสามารถแก้ปัญหา
ความยากจน การว่างงาน และความไม่เสมอภาคได้

(3.2) แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวรัฐสวัสดิการของแคนส์ แนวคิดนี้เสนอ
ว่า รัฐควรเข้าไปแทรกแซงตลาด จัดหาสวัสดิการให้ประชาชนเป้าหมาย วิธีการนี้จะช่วยแก้ปัญหา
ความไม่สมบูรณ์ของตลาด การแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม และช่วยแก้ไขข้อกล่าวหาของฝ่ายสังคมนิยม
ที่ว่าทุนนิยมผูกขาด ก่อให้เกิดการขูดรีดชนชั้นกรรมาชีพโดยนายทุน

(3.3) แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นทุนนิยมแนวคิดนี้
มุ่งที่จะแก้ไขปัญหาการครอบงำของศูนย์กลางบริเวณรอบนอก (ทั้งในระดับประเทศและในระดับ
โลก) โดยการจัดการพึ่งพาภายในประเทศด้วยการลดอิทธิพลของระบบศักดินา และจัดการพึ่งพา
ระหว่างประเทศด้วยการลดอิทธิพลของจักรวรรดินิยม การพัฒนาสังคมตามแนวทางนี้ยังมองว่า
ปัญหาความต้องการของความค้ำพัฒนาเนื่องจากความผิดพลาดของตนเอง มิใช่เกิดจากปัจจัย
ภายนอกเหมือนกับสมมติฐานของทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสม์และเศรษฐศาสตร์การเมือง

(3.4) แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นแนวคิดแบบ
มาร์กซิสม์และเศรษฐศาสตร์การเมือง มุ่งจัดการพึ่งพาและการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดจากศักดินา
และจักรวรรดินิยม แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าการพึ่งพาและการเอารัดเอาเปรียบเกิดจากโครงสร้างส่วนบน
คือ สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความค้ำพัฒนาไม่ได้เกิดจากความยากจนการ
ว่างงานและการไม่เสมอภาคในชนบท สิ่งต่างๆ เหล่านี้ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาที่ได้รับอิทธิพลมา
จากทุนนิยมและระบบภายนอกชุมชนหรือนอกประเทศ ผลในทางลบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนามี
สภาพอย่างน้อย 3 ประการคือ 1) สภาพไร้อำนาจการตัดสินใจของชาวบ้าน 2) สภาพการเกิดความ
เหลื่อมล้ำในสังคมชนบทและบริเวณรอบนอก โดยชาวเมืองหรือศูนย์กลาง

การพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อน
การแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลาย ๆ
ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้น ๆ จะต้องรับรู้ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและ
เข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กรรมวิธี
เปลี่ยนแปลงและแผนการดำเนินงาน กล่าวคือ

เป็นกระบวนการ (Process) เพราะการแก้ปัญหาสังคมต้องกระทำต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่ดีกว่าเดิม

เป็นวิธีการ (Method) คือต้องกำหนดวิธีการในการดำเนินงาน โดยเฉพาะเน้นความร่วมมือของประชาชนในสังคมนั้นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำงานร่วมกัน และวิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับว่าสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อสังคม

เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) การพัฒนาสังคมจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้และจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตน เพื่อให้เกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และรักความเจริญก้าวหน้าอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning) การพัฒนาสังคมต้องทำอย่างมีแผนมีขั้นตอนสามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ แผนงานนี้จะต้องมีทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ คือ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลงมาจนถึงระดับปฏิบัติ แผนงานมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม

จากแนวคิดในการพัฒนาสังคมดังกล่าวข้างต้น สามารถนำไปเป็นแนวทางอธิบายแนวทางการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอน อะไรก่อน อะไรหลัง เช่น ต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อน แล้วตามด้วยการพัฒนาทางด้านอื่นๆ ในพื้นที่การค้าชายแดนของตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ดังนั้น การวิจัยเรื่องการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องแนวคิดในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการวิจัย

อนึ่ง เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจการเกิดขึ้นการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาตลาดโรงเกลือ พื้นที่ชายแดนตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว จึงศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมเพื่อใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการศึกษาวิจัย ทั้งงานวิจัยในประเทศและงานวิจัยในต่างประเทศ ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การค้าชายแดนระหว่างไทย-กัมพูชาเขตอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

1. งานวิจัยในประเทศ

อรสุดา เจริญรัต (2543) ได้ทำการศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าภายใต้ บริบททางสังคมที่เปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีมาสู่สังคมทันสมัยนั้น เศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำรงอยู่และปรับตัวโดยมีเงื่อนไข ปัจจัยและกระบวนการอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขของการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านยังคงมีอำนาจในการควบคุมดูแลจัดการทรัพยากรต่างๆของตนเอง อำนาจดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การสร้างและพัฒนาระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพสำหรับการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ในรูปแบบบรรทัดฐานของหมู่บ้านที่ปรากฏอยู่ในจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ หรือพิธีกรรม ซึ่งเป็นผลเชื่อมโยงจากอิทธิพลของโลกทัศน์และระบบคุณค่าของชุมชน ปัจจัยดังกล่าวที่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงสามารถปรับตัวไปตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีสู่สังคมทันสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อมูลจากการศึกษาพบว่า เมื่อหมู่บ้านต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงจากความทันสมัยต่างๆ เช่น การที่มีถนนตัดผ่านเข้ามา การมีสาธารณูปโภคที่สะดวกสบาย หรือการเข้ามาแทรกแซงของอำนาจรัฐ รวมทั้งระบบทุนนิยมการค้า ที่มีผลทำให้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมหลายด้าน ทำให้อำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชนต้องถูกกระทบกระเทือน ผลที่เกิดขึ้นคือ บรรทัดฐานที่เคยมีบทบาทในการกำหนดและควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ไว้ จำเป็นต้องปรับตัวไปภายใต้การจัดระเบียบสังคมใหม่ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม เป็นต้นว่า การสร้างบรรทัดฐาน (Norms) แบบพึ่งพาอาศัยกัน และการสร้างเครือข่ายที่ทำให้บุคคลมาสัมพันธ์กันในเรื่องเกี่ยวกับชุมชน (Networks of Civic Engagement) ขึ้นมา เพื่อสนับสนุนและทดแทนความสัมพันธ์แบบพึ่งพาในระบบเครือญาติที่มีบทบาทน้อยลงเมื่อเทียบกับในอดีต ดังนั้นจึงพบว่าภายในหมู่บ้านได้เกิดการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ทั้งคณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มเกษตรนิเวศ กลุ่มทอผ้า กลุ่มธนาคารข้าว รวมทั้งกลุ่มออมทรัพย์ ภายใต้ระบบการจัดรูปแบบใหม่ที่เกิดจากความร่วมมือทั้งกับหน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนหรือแม้กระทั่งองค์กรระหว่างประเทศเพื่อสร้างศักยภาพในการปรับตัวโดยระดมหลากหลายทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ ทุน เทคโนโลยี ฯลฯ จากแหล่งต่างๆ นำมาสร้างขบวนการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันของชุมชนที่มีได้ตัดตอนมาจากภูมิปัญญาเดิมแต่กลับได้นำความรู้สมัยใหม่มาบูรณาการกันได้อย่างเหมาะสม ปัจจัยเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงยังคงสามารถดำรงอยู่ในชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบทแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนตลอดมา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ของเศรษฐกิจพอเพียง จะมีได้อยู่บนเส้นทางที่ราบรื่นปราศจากอุปสรรคและปัญหาใดๆ ตรงกันข้ามกลับพบว่ายังคงมีอุปสรรคและปัญหามานานัปการที่ชาวบ้านต้องร่วมกันเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิธีการต่อสู้และเอาชนะปัญหาเหล่านี้ต่อไป รัฐในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือและสนับสนุนชุมชนเหล่านี้ สามารถส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพดังกล่าวได้โดยกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้มากขึ้น พร้อมๆ ไปด้วยการช่วยเหลือและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาความเข้มแข็งของตนเองด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกัน ตามแต่สภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวนี้มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของทุนทางสังคม (Social Capital) ของชุมชนนั่นเอง

ชานี เอี่ยมอำพร วัฒน (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการตลาดโรงเกลือตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เพื่อศึกษาการบริหารจัดการตลาดโรงเกลือของคณะกรรมการดำเนินการตลาดโรงเกลือ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการของคณะกรรมการดำเนินการตลาดโรงเกลือใน 5 ด้าน มีดังนี้

ด้านการวางแผน (Planning) คณะกรรมการดำเนินการตลาดโรงเกลือมีการประชุมวางแผนในการกำหนดวิสัยทัศน์ในระยะยาวให้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนวางแผนระยะปานกลาง และระยะสั้น โดยให้เป็นไปตามนโยบาย และปัญหาความต้องการท้องถิ่นในแต่ละปี แผนงานหรือโครงการที่คณะกรรมการดำเนินการตลาดโรงเกลือร่วมกันประชุมและเสนอแผนร่างพัฒนาประจำปีจะเป็นแผนงานเกี่ยวกับการจัดระเบียบและดำเนินการค้าขาย แนวทางการบริหารจัดการตลาดโรงเกลือควบคุมดูแลผู้ประกอบการ ควบคุมดูแลด้านการจราจร ควบคุมดูแลด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยในตลาดโรงเกลือ การรักษาความสะอาด และควบคุมเรื่องสาธารณสุขปโภค เป็นต้น

ด้านการจัดองค์กร (Organizing) มีการจัดโครงสร้างบริหารจัดการ โดยแบ่งเป็น 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหารจัดการ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายอาคาร และสถานที่ และฝ่ายรักษาความปลอดภัย และความสะอาด ซึ่งแต่ละฝ่ายมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งอิงตามระเบียบ และข้อกำหนดของทางราชการเป็นส่วนใหญ่

ด้านการจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) พิจารณาจากโครงสร้างองค์การบริหารจัดการคนปฏิบัติหน้าที่ในส่วนต่างๆ มีระเบียบรองรับ และใช้ดุลยพินิจของนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว และรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้วอีก 2 คน ฝ่ายดำเนินการอีก 3 ฝ่าย แต่งตั้งจากสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้วจำนวน 15 คน เพื่อบริหารจัดการระดับผู้ปฏิบัติงาน

ด้านการนำ (Leading) ฝ่ายผู้บริหารจัดการใช้การกระตุ้นมอบหมายเพื่อให้ฝ่ายต่างดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ โดยการดูแลช่วยเหลือแก้ไขปัญหาการดำเนินการให้บรรลุผลใช้ความเป็นกันเอง ให้โอกาสแสดงความคิดเห็น ให้การเสริมแรงส่งเสริมให้บุคคลเต็มใจที่จะทำงาน และฝ่ายผู้บริหารจัดการจะเป็นผู้ลงดำเนินการเองเพื่อเป็นตัวแบบในการปฏิบัติงานด้วย

ด้านการควบคุม (Controlling) ใช้การควบคุมตามโครงสร้างขององค์การและตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการควบคุมงาน โดยใช้การตรวจสอบผลงานเปรียบเทียบกับเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ และแผนงานที่วางไว้ หรือการประชุมประเมินผลของโครงการ โดยการควบคุมนี้จะใช้ทั้งรายงานที่เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยวาจา หรือวิธีการสื่อสารแบบอื่นๆ ตามลักษณะงาน

จิรวินน์ มากรักษา (2546) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบเมือง และการบริการสาธารณะในเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว พบว่า ลักษณะทางกายภาพ การตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนรูปแบบของชุมชน และการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศ ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2544 ผลการวิจัยพบว่า จากการที่ชุมชนเทศบาลตำบลอรัญประเทศมีเขตแดนที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ซึ่งเพิ่งเกิดความสงบในประเทศของตนจากปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดนนี้ทำให้พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศ ยังไม่ค่อยได้รับพัฒนาเป็นพื้นที่เพื่อการอาศัยเท่าที่ควร อีกทั้งการที่เอกชนจะเข้ามาพัฒนาพื้นที่มีน้อย เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สาธารณะของทางองค์การบริหารส่วนจังหวัด การเจริญเติบโตของชุมชนจะขยายไปสู่พื้นที่การค้าชายแดน อันได้แก่พื้นที่ในบริเวณด่านคลองลึกใกล้กับตลาดโรงเกลือ ส่วนโครงการที่มีผลกระทบต่อ การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศโดยตรง คือการเปิดจุดผ่านแดนถาวรที่บ้านคลองลึก การเจริญเติบโตของการค้าชายแดน ทำให้ประชาชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นมีการลงทุนจากภาคเอกชน โดยการเช่าพื้นที่จากหน่วยงานของรัฐเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์รองรับการขยายตัวของการค้ามากขึ้น

ปวีณสุชาดา คุณากร (2547) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางจัดที่พักอาศัยให้กับพ่อค้า-แม่ค้าชาวกัมพูชาบริเวณตลาดเทศบาล 3 ตำบลอรัญประเทศ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ให้แก่หน่วยงานทางภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง จากการวิจัยพบว่า สภาพความเป็นอยู่ของพ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชาที่ประกอบการค้าและพักอาศัยภายในห้องเช่าบริเวณตลาดเทศบาล 3 ส่วนใหญ่จะขายสินค้าประเภทเครื่องแต่งกายมากที่สุด และนอกจากจะมีรายได้จากการขายสินค้าแล้ว ยังมีรายได้จากการแบ่งพื้นที่ให้ผู้อื่นเช่าด้วย ส่วนปัญหาที่พบในที่พักอาศัยจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสาธารณูปโภค โดยผู้วิจัยได้เสนอให้มีการพัฒนาที่พักอาศัยเดิมเพื่อลดความแออัด และเร่งให้มีการศึกษาวางแผนจัดทำผังชุมชนบริเวณแหล่งการค้าชายแดนด่านถาวรบ้านคลองลึก-

ปอຍเปดแห่งนี้ ทั้ทั้งนี้เพื่อเป็นการง่ายต่อการควบคุมคนต่างด้าวที่เข้ามาประกอบอาชีพ และเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับรองรับความเจริญเติบโตและการขยายตัวทางธุรกิจบริเวณชายแดนแห่งนี้ในอนาคต

วัชรินทร์ ยงศิริ (2547) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การค้าชายแดนไทยกับกัมพูชา: ปัญหาที่ประสบในปัจจุบัน และแนวทางแก้ไขในอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ทำอย่างไรให้การค้าชายแดนระหว่างไทย-กัมพูชา มีศักยภาพในการเกื้อหนุนประโยชน์ต่อประชาชนตามแนวชายแดนทั้ง 2 ประเทศ มีการสร้างรายได้ระหว่างกันอันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งศึกษาในประเด็นต่างๆ เช่น นโยบายมาตรการที่ส่งเสริม และที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าชายแดนระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา ลักษณะเส้นทางการขนส่งสินค้าระหว่างกัน ลักษณะของพื้นที่การค้าชายแดนตามจุดผ่อนปรน และจุดผ่านแดนถาวรตลอดแนวชายแดนต่างๆ และวิธีการค้าชายแดนต่างทั้งในรูปแบบการค้าในระบบและนอกระบบ เป็นต้น ผลการวิจัยพบว่าเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้การค้าชายแดนระหว่างสองประเทศไม่พัฒนาเท่าที่ควรและเป็นสาเหตุหนึ่งนำไปสู่ความหวาดระแวงว่าไทยจะครอบงำเศรษฐกิจกัมพูชา งานวิจัยจึงหาวิธีการแก้ไขปัญหาให้หมดไป อาทิ ปัญหาการซื้อขายสินค้าไม่มีสัญญาและยังไม่มีชำระเงินผ่านระบบธนาคาร ซึ่งเสี่ยงต่อการฉ้อโกง เสนอแนะให้พ่อค้าสองฝ่ายทำสัญญาซื้อขายกันและให้ชำระค่าสินค้าผ่านธนาคาร ปัญหาเส้นทางการคมนาคมที่ไม่สะดวกของฝ่ายกัมพูชา เสนอแนะให้รัฐบาลไทยช่วยเหลือสร้างทางให้รัฐบาลกัมพูชา และปัญหามอนการพนัน เสนอแนะให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยตรวจตราเข้มงวดต่อคนไทยในการเดินทางออกไปนอกชายแดนงานวิจัยได้เสนอแนะแนวทางใหม่ในการพัฒนาการค้าชายแดนควรประสานความช่วยเหลือทางวิชาการแก่กัมพูชา เพื่อให้เกษตรกรกัมพูชาสามารถเพิ่มผลผลิตสินค้าเกษตรซึ่งนำไปสู่การเพิ่มรายได้ แนะนำพืชพันธุ์ใหม่จะได้มีตัวสินค้าเพิ่มขึ้นและแนะนำอาชีพใหม่แก่เกษตรกรกัมพูชา ได้แก่ การปศุสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ นอกจากนี้ งานวิจัยได้เสนอให้ขยายตัวจากการค้าไปสู่การลงทุนพัฒนาพื้นที่ชายแดนกัมพูชา-ไทยให้เป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดการลงทุนในกัมพูชา ซึ่งจะนำทรัพยากรที่กัมพูชามีอยู่มาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์และเป็นการสร้างงานให้คนกัมพูชามีอาชีพจะได้ไม่อพยพเข้าสู่ไทยและการพัฒนาเส้นทางไม่เพียงแต่เพื่อการค้าเท่านั้นยังสามารถขยายตัวไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกันด้วย

ระพีพร ทานะมัย (2547) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการ เมืองไทย-พม่า โดยศึกษาพื้นที่ชายแดนด้านจังหวัดระนอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวไทย และชาวพม่า ที่ดำเนินกิจกรรมการค้าร่วมกันในพื้นที่การค้าชายแดนของจังหวัดระนอง ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์จะเป็นในลักษณะความสัมพันธ์แบบ

พึ่งพาอาศัยกัน โดยพ่อค้าชาวพม่าก็จะสามารถมีช่องทางในการค้าขาย มีรายได้ ในขณะเดียวกัน พ่อค้าชาวไทยที่เป็นผู้ประกอบการ ก็จะได้รายได้จากการให้เช่าพื้นที่เช่นกัน และยังพบลักษณะ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และแบบเพื่อนในการให้ความช่วยเหลือพ่อค้าชาวพม่าในการนำ สินค้าเข้ามาค้าขายในพื้นที่ เนื่องจากตามกฎระเบียบพ่อค้าเหล่านี้ไม่สามารถค้าขายได้อย่างถาวรใน พื้นที่ การสร้างความร่วมมืออย่างเจียมๆ โดยผ่านความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ ระหว่างเพื่อนทำให้บรรยากาศของการค้าบริเวณชายแดนดำเนินไปได้ด้วยดี

พินญา คงกาญจนาย (2549) ได้ทำการศึกษาพัฒนาการของการเข้ามาค้าขายของกลุ่ม ชาวพ่อค้าชาวกัมพูชาในตลาดโรงเกลือตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปี 2549 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ แบบแผนปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวกัมพูชากับกลุ่มต่างๆ ภายใต้กิจกรรมการค้าที่มีระหว่างกัน และวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงอยู่และการเติบโตของกลุ่มพ่อค้าของชาวกัมพูชาซึ่งอาจ นำไปสู่การเกิดชุมชนการค้าขนาดใหญ่ภายใต้พื้นที่การค้าชายแดนแห่งนี้ในอนาคต จากการศึกษา พบว่าพัฒนาการการเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่ตลาดโรงเกลือ นั้น มีจุด เริ่มมาจากการเปิดจุดผ่อนปรนบ้านคลองลึก-ปอยเปต และมีการสร้างตลาดการค้าเมื่อปี 2534 ซึ่งเป็นผลมาจากการแปลงสนามรบเป็นสนามการค้าของรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยปี 2549 มีกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในตลาดโรงเกลือที่เดินทางแบบไปกลับเข้า- เย็น และกลุ่มที่เข้ามาค้าขายพักอาศัยในฝั่งไทยโดยเฉลี่ย วันละ 3,500-4,000 คน นอกจากนี้พบว่าการดำรงอยู่และการเติบโตของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในตลาดโรงเกลือ นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการคือ

ประการแรก การดำรงอยู่และการเติบโตของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่ตลาด โรงเกลือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่ก่อตัวขึ้นจากลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ชายแดนที่เอื้อให้ชาวไทยและชาวกัมพูชาได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กันมาโดยตลอดความเป็น ชายแดนของทั้งสองชาติจึงมีความคุ้นชินกับการปฏิสัมพันธ์กับคนอีกฝั่งชายแดน โดยไม่รู้สึกละแวก แยกประกอบกับเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้กิจกรรมการค้า ที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ทาง ธุรกิจมากกว่าทางชาติพันธุ์ และความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างรัฐที่มีอยู่ จึงทำให้ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างกันเป็นไปในทิศทางที่ดี จนเกิดเป็นพัฒนาการการเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าชาว กัมพูชาที่ทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆตามการพัฒนาเชิงพื้นที่การค้าและสภาพการค้าในตลาด โรงเกลือ

ประการที่สอง ปัจจัยเสริมจากภาครัฐและภาคเอกชนที่ช่วยเสริมเอื้อต่อการหลั่งไหล ของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชา อันได้แก่แรงผลักดันทางเศรษฐกิจอันเป็นผลพวงมาจากปัญหาภายใน

ของกัมพูชาในช่วงปี 2518 – 2534 และ แรงสนับสนุนจากภาครัฐ และภาคเอกชนจากฝ่ายไทยในการพัฒนาพื้นที่การค้าชายแดนเพื่อรองรับการเดินทางเข้ามาค้าขายของชาวกัมพูชา

จากพัฒนาการของผู้คนที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์อันดีของทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชาที่ก่อตัวมาจากลักษณะเฉพาะของพื้นที่ชายแดน ประกอบกับกลไกของรัฐ และภาคเอกชนที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ และสภาพการค้ำนำไปสู่การพัฒนาทางด้านสังคม จากสังคมการค้าขนาดเล็กพัฒนากลายเป็นสังคมการค้าขนาดใหญ่ที่มีส่วนผสมของคนต่างเชื้อชาติ โดยผู้ค้าและรูปแบบของสินค้ามีความเปลี่ยนแปลงและมีความหลากหลายขึ้น ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างทางสังคมที่เปิดรับการเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าชาวต่างชาติ ประกอบกับศักยภาพในการเติบโตของพื้นที่การค้าชายแดนแห่งนี้ ทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่าตลาดโรงเกลือมีแนวโน้มที่จะกลายสภาพจากตลาดการค้าระหว่างไทยกับกัมพูชา ขยายไปสู่การเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างประเทศในอนาคต

ศุภธิดา อติศรศุภพงษ์ (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การค้าชายแดนในอำเภอแม่สายและอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงรายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาสถานการณ์การค้าชายแดน และวิเคราะห์ศักยภาพการค้าชายแดนในอำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า (1) การค้าชายแดนในอำเภอแม่สายและอำเภอเชียงแสน เป็นการค้าระหว่างคู่ เช่น การค้าชายแดนไทย-จีน โดยทำการศึกษาว่าใครคือผู้เริ่มต้นการประกอบธุรกิจการขายของหน้าร้านในพื้นที่ และเมื่อมีความต้องการสูงจากลูกค้า ทำให้ปริมาณในการนำเข้าและส่งออกมีแนวโน้มสูงขึ้น ได้มีการพัฒนารูปแบบการค้าในลักษณะของนายหน้าหรือตัวแทนจากบริษัทใหญ่ในกรุงเทพมหานคร (2) รูปแบบการทำธุรกรรมทางการเงินของการค้าชายแดน จะชำระค่าสินค้าผ่านผู้แทนจากคู่ค้ารายใหญ่ ต่อมาเป็นผู้ที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเงินตราทั้งสองสกุล เป็นผู้ชำระสินค้าระหว่างกันซึ่งตัวแทนนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการค้ารายใหญ่ที่มีการติดต่อค้าขายมานาน และพัฒนาการชำระค่าสินค้าโดยใช้ Letter of Credit (L/C) มีธุรกรรมน้อยมาก เนื่องจากสถาบันการเงินในจีนยังไม่มีความพร้อม ประกอบกับจีนยังเข้มงวดกับการปริวรรตเงินตรา (3) เงินสกุลบาทจำกัดอยู่เพียงการค้าบริเวณชายแดนไทยที่ผู้ประกอบการติดต่อการค้าระหว่างกัน นอกเหนือจากพื้นที่นี้แล้วเงินสกุลบาทมีบทบาทน้อยมากการชำระสินค้าในอำเภอแม่สาย ส่วนใหญ่จะใช้สกุลเงินบาทและชำระเป็นเงินสด แตกต่างจากอำเภอเชียงแสนที่จะใช้เครดิตและเงินสองสกุลคือเงินบาทและเงินหยวน เป็นส่วนใหญ่ (4) รูปแบบการชำระเงินค่าสินค้าไม่นิยมผ่านทางธนาคารพาณิชย์ โดยเป็นการกำหนดการแลกเปลี่ยนระหว่างคู่ค้าเอง เป็นการติดต่อโดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างคู่ค้า ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้ามาในตลาดของผู้ประกอบการรายใหม่สำหรับอำเภอเชียงแสนมีการแข่งขันสูง จากผู้ค้าที่แฝงตัวอยู่ในตลาด มีการส่งออกสินค้าที่เกิดขึ้น

ในอำเภอแม่สายและอำเภอเชียงแสน คือ วัสดุก่อสร้าง และผลไม้ไทย กลยุทธ์ทางด้านราคาไม่มีผลต่อการทำธุรกิจ รวมทั้งเส้นทางการขนส่งและระบบการขนส่งเช่นเดียวกัน อุปสรรคที่สำคัญคือไม่สามารถเข้าถึงตลาดได้ง่าย ควรมีการสร้างช่องทางให้มากขึ้น และควรส่งเสริมให้คนในพื้นที่ได้รับประโยชน์ในช่องทางการค้าด้วยอุปสรรคในการประกอบธุรกิจการค้าชายแดนทั้งสองพื้นที่นี้เนื่องจากการขยายธุรกิจจากร้านค้าเล็กๆ และการค้าจะเป็นการตกลงกันระหว่างคู่ค้า ประกอบกับมีหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานเข้ามาในพื้นที่ เช่น ด้านศุลกากร ด้านตรวจคนเข้าเมือง เป็นต้น ทำให้มีระเบียบและขั้นตอนราชการในหลายหน่วยงาน ภาครัฐควรมีการประสานงานจัดรูปแบบการตรวจสอบให้เหมาะสม นอกจากนี้ ควรพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน ระบบและเส้นทางการขนส่ง และสิ่งสำคัญสุดท้ายคือการออกกฎ ระเบียบ และนโยบายต่างๆ ควรคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่อำเภอแม่สายและอำเภอเชียงแสน

อนพัทธ์ หนองคู (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา โดยศึกษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนปัจจัยที่เป็น โอกาสและอุปสรรคต่อภาวะการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ตลอดจนปัจจัยที่เป็น โอกาสและอุปสรรคต่อภาวะการค้าชายแดนไทยกัมพูชา โดยในการวิเคราะห์นั้นจะเป็นการวิเคราะห์โดยอาศัยหลักทฤษฎีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบและการวิเคราะห์ SWOT Alalysis เพื่อที่จะได้นำข้อมูลจากการวิเคราะห์มากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การค้าชายแดนของจังหวัดสระแก้ว ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเกื้อกูลผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ จากการศึกษาพบว่า การค้าชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาโดยเฉพาะตามแนวชายแดนจังหวัดสระแก้วมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และฝ่ายไทยเป็นฝ่ายได้เปรียบดุลการค้ามาโดยตลอด สินค้าส่งออกของไทยส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุตสาหกรรม ในขณะที่สินค้านำเข้าของไทยส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรกรรม

เมื่อวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคที่มีต่อการค้าตามแนวชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาในเขตจังหวัดสระแก้ว พบว่าสินค้าไทยมีศักยภาพในการแข่งขันค่อนข้างมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการขยายตัวอย่างต่อเนื่องของมูลค่าการส่งออกตามแนวชายแดน ความสามารถในการแข่งขันของสินค้าไทยนี้เป็นผลมาจากสินค้าสามารถขนส่งได้อย่างรวดเร็ว ความนิยมสินค้าไทยของคนกัมพูชา ประโยชน์ที่เกิดจากการที่จังหวัดสระแก้วมีตลาดการค้าชายแดนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งเป็นแหล่งกระจายสินค้านำเข้าจากประเทศกัมพูชาไปยังภาคต่างๆ ตลอดจนนโยบายส่งเสริมกิจกรรมการค้าของทั้งสองประเทศ

นอกจากนั้นความแตกต่างในด้านความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบด้านการผลิตระหว่างไทยกับกัมพูชาตลอดจนการที่ประเทศกัมพูชาได้รับสิทธิพิเศษจากประเทศที่พัฒนาแล้วยังเป็น โอกาสให้ทั้งสองประเทศเกื้อกูลผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดตั้งฐานการผลิตแบบ

Co – Production Area โดยประเทศไทยควรเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตที่ประเทศไทยมีความได้เปรียบ ได้แก่ เงินทุน ผู้ประกอบการ เทคโนโลยี เพื่อตั้งฐานการผลิตในประเทศกัมพูชาที่มีความได้เปรียบในด้านทรัพยากรธรรมชาติ และค่าจ้างแรงงานที่ค่อนข้างถูก อย่างไรก็ตามแม้ว่ามูลค่าการค้าชายแดนจะขยายตัวอย่างต่อเนื่อง แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า การค้าชายแดนยังมีปัญหาอุปสรรคบางประการ ได้แก่ ปัญหาด้านการค่านอกระบบ ปัญหาด้านระเบียบพิธีการด้านศุลกากร ปัญหาการปักปันเขตแดน ปัญหาข้อจำกัดของพื้นที่จุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ ตลอดจนปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างของระดับการพัฒนาของไทยกับกัมพูชา ซึ่งได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม และปัญหายาเสพติดตามแนวชายแดน

จากงานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สำหรับการศึกษา คือพื้นที่การค้าชายแดน ไทย-กัมพูชา ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว สรุปลักษณะของการค้า และชุมชนบริเวณชายแดนระหว่างไทย-กัมพูชาอันเป็นข้อมูลสร้างความเข้าใจในบริบทในพื้นที่ที่ต้องการศึกษาดังนี้

ปัจจุบันประเทศไทยมีพรมแดนติดกับกัมพูชาด้านทิศตะวันออกยาวถึง 798 กิโลเมตร ครอบคลุมถึง 7 จังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกัน อันได้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ สระแก้ว จันทบุรี และตราด จากสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อกันเช่นนี้ ทำให้มีการติดต่อและสัญจรไปมาระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศมาตั้งแต่ในอดีต โดยกิจกรรมที่มีต่อกันมักจะเป็นไปในลักษณะเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงการติดต่อแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าระหว่างกันด้วยแต่ละจะเป็นกิจกรรมของชุมชนทั้งสองฝั่งมากกว่าไม่ได้มีการค้าขายในปริมาณมากๆดังเช่นในปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ในระดับรัฐต่อนโยบายการค้าชายแดนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีการควบคุมและกำหนดมาตรการเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาการค้าชายแดน คือในสมัยของรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ไทยได้นโยบายเปิดประเทศการค้าชายกับประเทศในกลุ่มประเทศอินโดจีน ช่วงนั้นนโยบายต่างประเทศส่วนใหญ่จะเน้นการใช้เศรษฐกิจเป็นกลไกในการเชื่อมความสัมพันธ์ เรียกว่า เป็นยุคเปลี่ยนสนาทรบเป็นสนาการค้า ภายหลังจากสงครามเย็น ซึ่งรัฐบาลได้มีนโยบายต่างๆในการจัดระบบการค้าชายแดนและเพิ่มมาตรการผ่อนปรนเพื่ออำนวยความสะดวกทางการค้าต่อกันมากขึ้น มีการเปิดจุดผ่อนปรนทางการค้าในพื้นที่จังหวัดต่างๆเพื่อความสะดวกทางการค้าต่อกัน ซึ่งช่วงนั้นก็ในช่วงที่รัฐบาลกัมพูชา ต้องการเปิดประเทศค้าขายกับกลุ่มประเทศเสรีนิยมมากขึ้นเพื่อความอยู่รอดของประเทศและฟื้นฟูเศรษฐกิจ ภายหลังจากสงครามความขัดแย้งที่ยืดเยื้อมานาน

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

โทมัส เอ็ม ฟูลเลอร์ตัน จูเนียร์ และคณะ (Thomas, M. Fullerton, 2004) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระแสการค้าชายแดน เอล ปาโซประเทศเม็กซิโกผลการวิจัยพบว่า สิ่งสำคัญใน

การพัฒนาเศรษฐกิจระดับนานาชาติ ก็คือ การขยายตัวของการค้าที่มีการปรับเปลี่ยนตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ราคาสินค้า และอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตรา ในขณะที่มีการวิจัยมากมายที่เกี่ยวข้องกับกระแสการค้าโดยรวม แต่ก็ยังมีงานวิจัยที่เฉพาะเจาะจงการค้าชายแดนระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศเม็กซิโกน้อยมาก ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เอล ปาโซ และเท็กซัส เพื่อศึกษากระแสการค้าชายแดนในพื้นที่นี้ พบว่า การที่กิจกรรมทางการค้าชายแดนประเทศสหรัฐอเมริกา และเม็กซิโก มีความคึกคักนั้น สืบเนื่องมาจากการปรับราคา และอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตรา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการชี้วัดความผันแปรของกระแสการค้า ตามแนวชายแดนของประเทศทั้งสองในแต่ละเดือน

มานิชา เดไซ (Manisha Desai, 2009) ได้ทำการศึกษาเรื่องแม่ค้าตามแนวชายแดนกรณีศึกษา การทบทวนการค้าโลก ผลการศึกษาพบว่า การเปิดกว้างของการค้าโลก ทำให้ผู้หญิงที่มีฐานะยากจนหันมาทำการค้าตามแนวชายแดนมากขึ้น และการค้าชายแดนตามแนวชายแดนไม่เพียงแต่ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตามกระบวนการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้หญิงมีอิสระและเสรีภาพ และมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจในท้องถิ่นของตนมากขึ้นอีกด้วย

เว็บไซต์ฮิวแมนซีเคียวริตีเกตเวย์ (www.humansecuritygateway.com, 2009) ได้นำเสนอรายงานวิจัยในประเทศอุกันดา และชูดานเรื่อง การค้าชายแดน สร้างความแตกแยก หรือความสงบสุข ผลการวิจัยพบว่า ในสถานที่ที่ปัญหาความขัดแย้ง การค้ามีบทบาทสำคัญในการช่วยฟื้นฟู สร้างความสัมพันธ์อันดี รวมไปถึงสร้างความเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนที่เคยขัดแย้งกันในการศึกษาครั้งนี้ จึงได้มุ่งเน้นหาคำตอบว่า นโยบายและการปฏิบัติด้านการค้าในประเทศอุกันดา และชูดานมีส่วนช่วยในการสร้างความสงบสุข และฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศได้อย่างไร โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษากรอบนโยบายที่มีอยู่ และเก็บข้อมูลเกี่ยวข้องประการของพ่อค้าแม่ค้า เจ้าของธุรกิจต่างๆ องค์กรทางการค้า ชุมชนตามแนวตะเข็บชายแดน รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐในทั้งสองประเทศ ผลวิจัยพบว่า การสร้างความสมานฉันท์ และฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของทั้งสองประเทศนั้นจำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงนโยบายและแนวทางปฏิบัติด้านการค้าโดยเร็วที่สุด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาชุมชนการค้าชายแดนตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือและเพื่อ

ศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่การค้าตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ดังนั้นในการที่จะค้นหาคำตอบของปัญหาวิจัยตามวัตถุประสงค์หลักข้างต้น จำเป็นที่จะต้องหาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในเขตพื้นที่ชุมชนตลาดโรงเกลือ คือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจในตลาดโรงเกลือ และกลุ่มบุคคลทั่วไป ประกอบด้วย บุคคลทั่วไปที่มาใช้แรงงานขนย้ายสินค้าในตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเพื่อใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีภาวะทันสมัย ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดในการพัฒนาสังคม แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต แนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือตลอดจนแนวทางการพัฒนาตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วจะนำ แนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องข้างต้น มาใช้เป็นพื้นฐานความรู้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจากการศึกษาเอกสารวิชาการและผลวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องพบว่า การเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนต่างๆ ในแถบชายแดนของประเทศไม่เพียงแต่จะเป็นผลมาจากภาวะความทันสมัยของโลกในยุคโลกาภิวัตน์และปรับเปลี่ยนโครงสร้างหน้าที่อันเนื่องมาจากภาวะความทันสมัยเท่านั้นในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงของชุมชนยังเป็นผลมาจากการพึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและด้านอื่นๆ โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ชายแดนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในหลายด้านอีกด้วย ดังนั้นการเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ตลาดโรงเกลือในการวิจัยครั้งนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาให้ชัดถึงการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของตลาดโรงเกลือ ซึ่งจะช่วยให้ได้แนวทางการพัฒนาที่คมชัดและรอบด้านมากขึ้น